

การจัดและร่วมงาน อย่างเรียบง่าย ได้ปัญญา

ฉลาดทำศพ

การจัดและร่วมงาน อย่างเรียบง่าย ได้ปัญญา

จัดทำโดย

โครงการสื่อสารสร้างความตระหนัก วิธีสู่การตายอย่างสงบ
เครือข่ายพุทธิกา

สนับสนุนโดย

สมาคมบริบาลผู้ป่วยระยะท้าย (THAPs)
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

เขียน

ภัสร์นวิจิ ศรีสุวรรณ

บรรณาธิการ

วรพงษ์ เวชมาลีนนท์

ภาพปกและภาพประกอบ

วิจิตรา เตรตระกูล

ออกแบบปกและรูปเล่ม

นลิน รมย์ศิลป์ศุภา

พิมพ์ครั้งแรก

พ.ศ. 2557 จำนวน 3,000 เล่ม

พิมพ์ครั้งที่สอง

พ.ศ. 2557 จำนวน 2,000 เล่ม

(สนับสนุนธรรมทานโดยชมรมกัลยาณธรรม)

พิมพ์ที่

ห้างหุ้นส่วนจำกัดสามลดา

เครือข่ายพุทธิกา

45/4 ซ.อรุณอมรินทร์ 39 แขวงอรุณอมรินทร์ เขตบางกอกน้อย กทม. 10700

โทรศัพท์: 02-882-4387, 02-886-0863 โทรสาร: 02-882-5043

Website: www.budnet.org Email: peacefuldeath2011@gmail.com

Facebook: Peaceful Death

คำนำ

ในบรรดา “งาน” ต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในสังคมไทย งานศพเป็นงานที่ผู้จัดส่วนใหญ่มีเวลาเตรียมน้อยมาก เนื่องจากยากที่จะบอกล่วงหน้าได้ว่าคนรักจะล้มหายตายจากไปเมื่อใด ดังนั้นจึงมักทำตามรูปแบบที่นิยมกัน รวมทั้งพึ่งพาอาศัยบริการของผู้ที่มีอาชีพทางด้านนี้เป็นหลัก งานศพจึงเต็มไปด้วยพิธีกรรมและขั้นตอนต่าง ๆ ที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น อีกทั้งสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนมาก และนับวันจะห่างไกลจากเนื้อหาสาระที่เคยสอดแทรกในงานศพยิ่งขึ้นทุกที

แท้จริงแล้วงานศพเป็นโอกาสที่เอื้อให้บุคคลได้ทำสิ่งดีงามมากมาย ไม่เพียงแต่แสดงความกตัญญูต่อผู้ล่วงลับเท่านั้น อาทิ การปลอบใจคลายทุกข์ญาติผู้สูญเสีย การปลดปล่อยสิ่งค้างคาใจ การตระหนักถึงสังขารของชีวิต โดยเฉพาะความตาย ซึ่งจะต้องเกิดขึ้นแก่ตนไม่ช้าก็เร็ว การระลึกถึงคุณงามความดีและบทเรียนชีวิตจากผู้วายชนม์ รวมทั้งการอุปถัมภ์พระสงฆ์และพระศาสนา เป็นต้น

งานศพนั้นสามารถเป็นงานบุญที่ทรงคุณค่า เป็นประโยชน์ทั้งแก่ผู้ล่วงลับและผู้ยังอยู่ ทั้งแก่เจ้าภาพและผู้ร่วมงานได้ หากผู้จัดมีความเข้าใจ สาระและมิติต่าง ๆ ของงานศพ ดังนั้นเครือข่ายพุทธิกาก็ได้จัดทำหนังสือ “ฉลาดทำศพ” ขึ้น นอกเหนือจากที่เคยจัดทำ “ฉลาดทำบุญ” และ “ฉลาดทำใจ” มาแล้ว

หนังสือเล่มนี้พูดถึงงานศพครอบคลุมทุกมิติ ทั้งด้านความเชื่อและพิธีกรรม คติธรรมจากงานศพ ขณะเดียวกันก็มุ่งหมายให้เป็นคู่มือจัดงานศพที่มีสาระด้วย จึงให้ข้อมูลในเชิงปฏิบัติ อาทิ ขั้นตอนการจัดงาน ค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งทางเลือกที่น่าสนใจ นอกจากนั้นยังให้คำแนะนำในการรับมือกับความเศร้าโศก และการเตรียมใจในระหว่างจัดงาน สำหรับผู้ที่ไปร่วมงานศพ หนังสือเล่มนี้ได้ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์เช่นเดียวกัน

งานศพนั้นสามารถทำให้เรียบง่าย มีความหมายทางใจ ให้คุณค่าทางธรรมแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง หากทำอย่างแพร่หลาย ย่อมกลายเป็นวัฒนธรรมใหม่ที่เป็นประโยชน์แก่สังคมไทยอย่างมหาศาล

พระไพศาล วิสาโล
6 กันยายน 2557

สารบัญ

ความตายทางโลก	9	รับมือความตายอย่างฉลาด	61
ความตายทางธรรม	11	• ทำอย่างไรเมื่อโศกเศร้า	61
ทำอะไรเมื่อเขาหรือเธอ “ตาย”	15	• ทำอย่างไรกับความรุ่มรวยในงานศพ	66
ตายที่บ้านยุ่งยากไหม	21	ฉลาดไปงานศพ	75
งานศพปัจจุบันเป็นอย่างไร	23	ฉลาดทำศพแบบร่วมสมัย	81
พิธีกรรมเกี่ยวกับงานศพในอดีตและปัจจุบัน	25	• หนังสืองานศพ ของชำร่วยทางเลือก	82
นักวิชาชีพในงานศพ	31	• พวงหรีดแนวใหม่	84
ค่าใช้จ่ายงานศพ	37	งานศพอุดมปัญญา	87
ชุมทรัพย์ในงานศพ	43	• งานศพชุมชนร่วมใจที่บ้านดง	87
มองปรีศนาธรรมในงานศพ	49	• งานศพเรียบง่ายที่วัดชลประทานรังสฤษฎ์	88
		งานศพหลวงพ่อดำเขียน	92
		บทส่งท้าย	94

ความตายทางโลก

หากถามว่าการตายคืออะไร คนทั่วไปมักตอบว่าก็คือการไม่หายใจ แต่ในเชิงกฎหมายและการแพทย์ ความหมายของการตายมีความละเอียดซับซ้อนขึ้นตามความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ที่สามารถนำอวัยวะของคนคนหนึ่งไปใช้แทนอวัยวะของคนที่ยกพร่องได้ จึงมีความจำเป็นต้องกำหนดกฎระเบียบที่ป้องกันการละเมิดชีวิตของคนคนหนึ่ง เพื่อให้มั่นใจว่าคนผู้นั้น “ตาย” แล้วจริงๆ

ความตายทางการแพทย์จะมีองค์ประกอบอย่างน้อย 3 ประการ คือ การหยุดหายใจ หัวใจหยุดเต้น และสมองหยุดทำงานโดยสิ้นเชิง แต่ในทางปฏิบัติโดยทั่วไป แพทย์จะตรวจเฉพาะการหยุดทำงานของระบบหายใจหรือสัญญาณชีพ ส่วนการวัดการตายทางสมองมีไม่มากนัก จะเกิดขึ้นเฉพาะกรณีที่มีข้อสงสัยว่า “ผู้ป่วยตายแล้วหรือยัง” เช่น ก่อนนำอวัยวะของคนไข้สมองตายไปบริจาคแก่ผู้มีอวัยวะบกพร่อง หรือก่อนการถอดเครื่องช่วยหายใจในคนที่ได้รับอุบัติเหตุรุนแรงที่สมองและศีรษะจนสมองตาย แต่หัวใจยังเต้นอยู่เป็นต้น

ทั้งนี้ เมื่อแพทย์วินิจฉัยว่าผู้ป่วยตายแล้ว หากตายที่โรงพยาบาล แพทย์จะเก็บศพไว้ที่หอผู้ป่วยไม่ต่ำกว่า 2 ชั่วโมง และตรวจซ้ำอีกจนแน่ใจว่าตายจริง แล้วจึงนำไปเก็บในตู้เย็นที่ห้องเก็บศพ

ความตายทางธรรม

ศาสนาหลัก ๆ ทั่วโลกล้วนมองว่าความตายไม่ใช่จุดสิ้นสุดชีวิตของคนคนหนึ่ง ความตายเป็นเพียงการเปลี่ยนจากสภาวะหนึ่งไปสู่อีกสภาวะหนึ่ง เมื่อ “กาย” สิ้นสุดลง คนผู้นั้นยังคงมีสิ่งที่เรียกว่า “จิต” ดำรงอยู่

พระพุทธศาสนาได้คิดว่ามนุษย์เกิดและสิ้นสุดลงเพียงช่วงชีวิตทางกาย เมื่อกายตาย จิตยังคงเปลี่ยนแปลงสืบทอดไปหลังจากนั้น การเกิดและการตายเป็นเพียง “เกิดขึ้น-ตั้งอยู่-ดับไป” เปลี่ยนแปลงต่อเนื่องไปเป็นกระแส “เวียน-ว่าย-ตาย-เกิด” เรียกว่า “วัฏฏะสงสาร” ซึ่งจะหยุดหรือตายลงได้เมื่อพ้นจากอำนาจกิเลสโดยสิ้นเชิง ไม่มีการเกิดใหม่ นั่นคือนิพพาน

ศาสนาอิสลามถือว่าความตายไม่ใช่จุดจบของชีวิตเช่นกัน ความตายเป็นเพียงอีกขั้นตอนหนึ่งของการดำรงอยู่ของวิญญาณ การดำเนินชีวิตของมนุษย์มีการหยุดพักเพื่อเดินทางต่อไปให้ถึงจุดหมายปลายทางที่แท้จริง คือการกลับไปหาพระอัลเลาะห์ วิญญาณของมนุษย์ถูกมลาอิกะฮ์ (บ่าวรับใช้ของพระอัลเลาะห์ที่ทรงสร้างจากर्मิของพระองค์) เก็บไปยังสถานที่หนึ่ง เพื่อรับผลการกระทำของตน และไปพำนักในโลก

แห่งการรอคอยวันพิพากษาหรือโลกบัลลังก์ ดังนั้น ความตายจึงไม่ใช่สิ่งน่ากลัวหรือน่าหวาดหวั่น เพราะเป็นกำหนดของพระอัลเลาะห์และเป็นไปเพื่อความสมบูรณ์ของชีวิต

ส่วนศาสนาคริสต์มองว่าชีวิตมีสองส่วน คือ ชีวิตฝ่ายจิตและชีวิตฝ่ายกาย เมื่อแยกจากร่างกายที่ตายแล้ว ชีวิตฝ่ายจิตจะยังคงดำรงอยู่ที่ใดที่หนึ่งใน 3 แห่งคือ สวรรค์ ไฟชำระ และนรก ทั้งนี้ วิญญาณที่ออกจากร่างกายที่ตายในศีลและพรของพระเจ้าจะได้ไปสวรรค์โดยตรง วิญญาณที่มีบาปเบา เช่น เกียจคร้าน ตะกละ เมื่อออกจากร่างที่ตายแล้ว จะไปรับโทษในไฟชำระ วิญญาณในไฟชำระนี้สามารถได้รับส่วนผลจากคนที่ยังมีชีวิตอยู่ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ เมื่อวิญญาณได้รับการชำระมลทินจนหมดสิ้นแล้วก็จะไปสวรรค์ในที่สุด ส่วนวิญญาณที่มีบาปหนัก เช่น การดูหมิ่นพระเจ้า การฆ่าคน เมื่อออกจากร่างกายที่ตายแล้วก็ต้องตกนรก เมื่อวันสิ้นโลกมาถึง พระเจ้าจะทรงชูปชีวิตทุกคนให้ฟื้นคืนชีพมารับฟังคำพิพากษา ผู้เชื่อจะรอด และอยู่กับพระองค์ชั่วนิรันดร์ ผู้ไม่เชื่อ จะถูกลงทัณฑ์ให้ตกนรกชั่วกาล ดังในพระคัมภีร์กล่าวไว้ว่า “บรรดาผู้ที่ได้ประพฤติดี ก็ฟื้นขึ้นสู่ชีวิต บรรดาผู้ที่ได้ประพฤติชั่ว ก็ฟื้นขึ้นสู่การลงนรก”

ทำอย่างไรเมื่อเขาหรือเธอ “ตาย”

ด้วยสังคมมองว่าการตายเป็นเรื่องไกลตัว แม้แต่จะพูดคำว่า “ตาย” ยังเห็นว่าเป็นเรื่องต้องห้ามหรืออับมงคล ความรู้เรื่องการจัดการเกี่ยวกับการตาย จึงเป็นเรื่องห่างไกลยิ่งกว่า แต่เรื่องเช่นนี้ “รู้ไว้ใช้ว่า” เพราะสักวันหนึ่งเมื่อถึงวันที่สูญเสียคนใกล้ชิด จะได้ไม่มึนงงตื่นตระหนกจนทำอะไรไม่ถูก

การดำเนินการขั้นต้น

- ขอรับหนังสือรับรองการตายจากโรงพยาบาล

- แจ้งตายและขอใบมรณบัตรจากสำนักงานทะเบียนท้องถิ่นภายใน 24 ชั่วโมง ควรรีบทำเพราะต้องใช้ใบมรณบัตรประกอบการขอรับศพ เคลื่อนย้ายศพ และนำศพไปประกอบพิธีที่วัด

- หาสถานที่จัดงานศพ ส่วนใหญ่เป็นวัดใกล้บ้าน หรือวัดที่ผู้ตายหรือสมาชิกในครอบครัวสังกัด พร้อมทั้งจัดเตรียมเรื่องอาหารและเครื่องดื่ม ดอกไม้สำหรับใช้ในพิธีศพ (วัดในกรุงเทพมหานครบางวัดมีบริการ)

- กำหนดวันเวลารดน้ำศพ จำนวนวันสวดพระอภิธรรม และวันฌาปนกิจ

- แจ้งข่าวการตายให้กับญาติ ผู้ร่วมงาน เพื่อน หรือคนที่รู้จัก มักคุ้นกันกับผู้ตาย

- จัดเตรียมเรื่องช่างภาพ / พิธีกร / คนบรรพชาไฟ / คนเขียน และอ่านคำไว้อาลัย / ของชำร่วย / เครื่องไทยธรรมประกอบพิธีและเงินทำบุญ

หมายเหตุ : ดูเพิ่มเติมใน “เช็คลิสต์บรรเทาความวุ่นวายในงานศพ” หน้า 68

เมื่อมีการตายเกิดขึ้น ภาระหน้าที่ของญาติพี่น้องคือ ดำเนินการ เพื่อให้การตายของคนผู้นั้นมีผลทางกฎหมาย ก่อนเคลื่อนย้ายศพไป ประกอบพิธีทางศาสนา โดยกฎหมายระบุว่า เมื่อมีการตาย ไม่ว่าจะตายในบ้านหรือนอกบ้าน ไม่ว่าจะตายโดยสาเหตุธรรมชาติหรือผิดธรรมชาติ ญาติผู้ตายหรือผู้พบศพจะต้องแจ้งการตายนับกับนายทะเบียนท้องถิ่น ที่มีชื่อผู้ตายอยู่ในทะเบียนบ้านหรือในพื้นที่ที่พบศพ จากนั้น สำนักงานทะเบียนท้องถิ่นจะออกใบมรณบัตรเป็นหลักฐานการตาย เพื่อให้นำไปใช้ในการเคลื่อนย้ายศพ การทำพิธีศพ การขอรับสิทธิประโยชน์และยกเลิกเอกสารสัญญาต่างๆ ของผู้ตาย เช่น ประกันชีวิต การปิดบัญชีธนาคาร เอกสารสัญญาต่างๆ ของผู้ตาย เช่น ประกันชีวิต การปิดบัญชีธนาคาร

เป็นต้น ทั้งนี้ การแจ้งตายต้องดำเนินการภายใน 24 ชั่วโมงนับตั้งแต่เวลาตายหรือเวลาที่พบศพ

เตรียมหลักฐานแจ้งการตาย

การแจ้งการตายในทุกกรณี ผู้แจ้งจะต้องมีหลักฐานดังนี้

- บัตรประจำตัวประชาชนผู้แจ้ง
- สำเนาทะเบียนบ้านฉบับเจ้าบ้านที่ผู้ตายมีชื่อ และรายการบุคคล (ถ้ามี)
- หนังสือรับรองการตาย (ทร.4/1) จากโรงพยาบาล แพทย์ประจำ

โรงพยาบาลผู้ดูแลก่อนตายจะเป็นผู้ออกหนังสือรับรองการตายให้

ตัวอย่างใบมรณบัตร (ทร.4 ตอน 1)

ตัวอย่างหนังสือรับรองการตายในโรงพยาบาล

ตายที่บ้านยุ่งยากไหม

ตัวบทกฎหมายกำหนดไว้ว่า เมื่อมีการตายที่บ้าน เจ้าบ้านหรือญาติต้องแจ้งการตายและมีการชันสูตรหาสาเหตุการตาย แต่หากเป็นการเสียชีวิตที่โรงพยาบาล ทางโรงพยาบาลจะเป็นผู้ออกไปรับรองการตายให้ สามารถนำไปแจ้งการตายกับนายทะเบียนเพื่อออกใบมรณบัตรได้ทันที ดังนั้น เจ้าของบ้านหรือญาติจึงกังวลว่าจะเกิดความยุ่งยากเมื่อมีการตายที่บ้าน

อย่างไรก็ตาม เมื่อหลักการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองได้รับการยอมรับในวงการแพทย์มากขึ้น มีข้อกำหนดว่า ในกรณีผู้ป่วยเรื้อรังที่เข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลและแสดงความจำนงกลับไปรักษาตัวที่บ้าน แพทย์ผู้รักษาสสามารถออกใบรับรองแพทย์ได้ เช่น ลงความเห็นในใบรับรองแพทย์ว่า “ผู้ป่วยได้รับการวินิจฉัยเป็นโรคระยะสุดท้าย โดยมีความเหมาะสมให้มีการรักษาแบบประคับประคองที่บ้าน”

ญาติสามารถนำไปรับรองแพทย์ไปแจ้งการตายและขอใบมรณบัตรที่สถานีตำรวจได้เลย โดยไม่ต้องผ่านกระบวนการชันสูตรศพ¹ ดังนั้น การตายที่บ้านจึงไม่ใช่เรื่องยุ่งยากในเชิงกฎหมายสำหรับผู้อยู่เบื้องหลังอีกต่อไป อย่างไรก็ตาม เรื่องดังกล่าวยังไม่เป็นที่รับรู้มากนักในทางปฏิบัติจึงอาจยังมีความยุ่งยากอยู่ไม่น้อย ทั้งนี้ สามารถสอบถามข้อมูลและขอคำปรึกษาก่อนการตัดสินใจนำผู้ป่วยไปพักรักษาตัวระยะสุดท้ายที่บ้านได้ที่ฝ่ายดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองหรือฝ่ายนิติเวชของโรงพยาบาลทั่วไป

1 พญ.ดาริน จตุรภัทรพร. การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายในช่วงเวลาที่ใกล้จะเสียชีวิต. สืบค้นเมื่อวันพุธที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2557 จาก http://thaifp.com/palliative/symptom/last_hours/last_hours.html

งานศพปัจจุบันเป็นอย่างไร

ในอดีต คนไทยมักตายและจัดงานศพที่บ้านแล้วค่อยเคลื่อนย้ายศพไปเผาที่ป่าช้า ปัจจุบัน คนส่วนใหญ่ตายที่โรงพยาบาล และไม่ว่าจะตายที่บ้านหรือโรงพยาบาล ก็มักทำพิธีศพที่วัดเพื่อความสะดวก รูปแบบพิธีกรรมในงานศพจึงเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย เช่น ยาจัดกันศพเน่า ทำให้พิธีอาบน้ำศพ ขี้ผึ้งปิดตา การนำเงินใส่ปาก และการมัดตราสังสูญหายไป ส่วนการตายที่โรงพยาบาลและเผาศพที่วัดก็ทำให้พิธีกรรมเกี่ยวกับการเคลื่อนย้ายศพจากบ้านไปสู่ป่าช้า เช่น การขัดข้าวสาร การทำประตูป่า การขีดทางนำวิญญาณสูญหายไป ด้านผู้ทำพิธีกรรมก็เปลี่ยนจากญาติมิตรและคนในชุมชนมาเป็นนักวิชาชีพที่มีการแบ่งภาระหน้าที่ชัดเจน และส่งต่อกันเป็นทอดๆ

พิธีกรรมเกี่ยวกับงานศพในอดีตและปัจจุบัน

ทัศนคติเกี่ยวกับความตายของสังคมหนึ่งๆ เป็นส่วนสำคัญในการกำหนดพิธีศพของสังคมนั้น การจัดการศพในสังคมไทยเกิดจากความเชื่อสำคัญ 3 ประการคือ

- คนตายมีลักษณะความเป็นอยู่และความต้องการคล้ายกับคนเป็น เพียงแต่อยู่คนละโลก จึงต้องทำพิธีเช่นไหว้อุทิศอาหาร สิ่งของ-เครื่องใช้ ให้แก่ผู้ตายเพื่อนำไปใช้ในโลกของคนตาย
- ผู้ที่ตายไปแล้วได้เปลี่ยนสภาพไปเป็นวิญญาณหรือผีที่อาจกลับมารบกวนเพราะความเป็นห่วงคนเป็นหรือยังตัดไม่ขาดจากโลก จึงอาจกลับมาก่อให้เกิดความเจ็บป่วย เดือดร้อน สร้างความหวาดกลัวให้กับคนที่อยู่ข้างหลัง จึงต้องมีพิธีป้องกันหรือพิธีปัดรังควานที่อาจเกิดจากคนตาย เพื่อป้องกันผีมารบกวน ดังจะเห็นจากพิธีต่างๆ ที่ทำหลอกผีหรือให้แน่ใจว่าคนตายจะไม่กลับมาที่บ้านอีก

• การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้คนตายได้รับผลประโยชน์ในโลกหน้า ซึ่งเป็นผลมาจากความเคารพภักดี และความระลึกถึงด้วยความกตัญญู-กตเวทิตะ

ในอดีต ขั้นตอนพิธีศพของชาวพุทธครอบคลุมตั้งแต่ก่อนสิ้นใจ เมื่อสิ้นใจแล้ว และการทำบุญอุทิศส่วนกุศลหลังการจัดการศพรวมประมาณ 30 ขั้นตอน ซึ่งแตกต่างกันไปตามสภาพพื้นที่และวัฒนธรรม ปัจจุบัน พิธีกรรมบางอย่างสูญหายไป จากการสัมภาษณ์ลัทธิประจําวัดใน กรุงเทพฯ พบว่าเหลือพิธีศพเพียง 14 ขั้นตอนเท่านั้น

ก่อนตาย

การบอกหนทาง (ก่อนสิ้นใจ)

การเตรียมศพ

การอาบน้ำศพ

การแต่งตัวศพ

- รดน้ำศพ (ประเพณีเกิดใหม่)
- การห่มผืน
- การนุ่งผ้า
- เงินใส่ปากศพ
- หมากใส่ปากศพ
- กรวดดอกไม้อุปถัมภ์

การมัดศพ / ตราสัง

การเบิกโลง

เครื่องประกอบโลง

- ทำฟากหรือเผือก
- ใบตองตานี 3 ยอด
- ทำบันไดผิงหลังโลง

ประกอบพิธีบำเพ็ญกุศล

การตั้งศพ

การตามไฟหน้าศพ

การสวดพระอภิธรรม

การเช็นศพ

การนำศพออกจากบ้าน

- ไม่ห้ามศพลอดซุ้ม
- การชักฟากสามชี ดี่หมอน้ำสามใบ
- ทำประตูปา
- การชดข้าวสาร
- การใช้ไม้ขีดทางนำหน้าเพื่อให้วิญญาณตามมาถูกทาง
- ห้ามห้ามข้ามนาข้ามสวน เพราะเชื่อว่าเป็นอัมมงคล

การโปรยข้าวตอก

การเผาศพ

การทิ้งเบี้ยให้ตากลีယายกลา (นายป่าช้า)

น้ำมะพร้าวล้างหน้า

การโยนผ้าข้ามศพ

การชักฟืน 3 ดุ้น

การบวชหน้าไฟ

การสวดหน้าไฟ

การกำหนดวันเผาศพ

การเดินสามหาบ

การแปรรูป (จัดกระดูก)

การเก็บอัฐิ

หลังเผาศพ

- ทำบุญฉลองอัฐิต่อจากวันเผา
- ทำบุญ 7 วันต่อจากวันเผา
- ทำบุญในรอบปี

หมายเหตุ: หมายถึง “พิธีกรรมที่ยังพบอยู่ในปัจจุบัน”

ที่มา : ชาติชาย มานิตยกุล, “วิถีชีวิตสัปเหร่อในกรุงเทพ”, วิทยานิพนธ์ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

นักวิชาชีพในงานศพ

เจ้าหน้าที่โรงพยาบาล ทุกวันนี้ คนส่วนใหญ่เสียชีวิตที่โรงพยาบาล ภาพที่มักเห็นชินตาผ่านประสบการณ์ตรงและผ่านทางสื่อต่างๆ คือ ในห้วงนาที่สุดท้าย ผู้ตายมักอยู่ในห้องผู้ป่วยหรือห้องไอซียู บางคนเสียชีวิตโดยลำพัง บางคนอยู่ภายใต้การช่วยชีวิตจนวินาทีสุดท้าย หากบุคลากรทางการแพทย์พอมีความรู้เรื่องทางศาสนา ก็จะทำหน้าที่บอกหนทางแก่ผู้ตาย หลังจากแพทย์ประกาศการเสียชีวิตแล้ว เจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาลจะทำหน้าที่ชำระล้าง แต่งตัวให้ศพ รวมถึงฉีกยากันศพเน่า หากญาติแสดงความจำนง

บริษัทขายโลศพ

เมื่อมีคนตายในโรงพยาบาล เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลจะติดต่อผู้ประกอบการผลิตและขายโลศพมาเป็นผู้ให้บริการ โดยผู้ประกอบการจะบริจาครายได้ส่วนหนึ่งบำรุงโรงพยาบาล เจ้าหน้าที่ของบริษัทขายโลศพจะเข้ามานำเสนอบริการโลศพประเภทต่างๆ รวมทั้งบริการเสริม เช่น

การติดยากันศพเน่า รถเคลื่อนย้ายศพ และเครื่องประกอบพิธีกรรมงานศพ แล้วส่งต่อไปยังผู้ดูแลศาลาวัดที่ใช้เป็นสถานที่ในการสวดพระอภิธรรม และเผาศพต่อไป บางแห่งมีบริการจองวัดจองตัวพระสงฆ์ จัดดอกไม้ประดับศาลาและเมรุ จัดอาหาร ไปจนถึงบริการลอยอังคารเรียกว่า “บริการครบวงจร”

ร้านจัดดอกไม้/ร้านอาหาร

การจัดดอกไม้ในบริเวณงานศพและเมรุ กลายเป็นประเพณีนิยมเมื่อไม่กี่สิบปีมานี้เอง ในยุคที่ชุมชนยังเข้มแข็ง ญาติมิตรและคนในชุมชนมักใช้เวลาว่างจัดดอกไม้ร่วมกัน ซึ่งนอกจากประหยัดค่าใช้จ่ายแล้ว ยังเป็นเวลาที่จะได้ปล่อยโยนเจ้าภาพ หรือทำให้เจ้าภาพมีกิจกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากความโศกเศร้า แต่ปัจจุบัน การจัดดอกไม้เป็นหน้าที่ของร้านจัดดอกไม้ที่ผูกธุรกิจกับทางวัด นำเสนอการจัดดอกไม้หลากหลายสไตล์ตามกำลังทรัพย์และความต้องการของเจ้าภาพ เช่นเดียวกับร้านอาหารสำหรับจัดเลี้ยงในการสวดพระอภิธรรม ที่จะนำเสนอเมนูต่างๆ ในราคาที่แตกต่างกันไป

สัปเหร่อ

ในอดีต หรือในชุมชนบางแห่งในปัจจุบัน การดูแลศพและทำพิธีกรรมเกี่ยวกับงานศพเป็นเรื่องของผู้หลักผู้ใหญ่หรือผู้รู้ในชุมชนที่เสนอตัวมาช่วยเหลือเพื่อ “เอาบุญ” ผู้ที่ได้ชื่อว่า “สัปเหร่อ” เป็นผู้มียศอาสา ไม่รับค่าใช้จ่าย หรือรับเงินตามแต่ศรัทธาของเจ้าภาพ แต่ปัจจุบัน

วัดดังในกรุงเทพมหานครส่วนใหญ่ว่าจ้างสัปเหร่อเป็นอาชีพ มีเงินเดือนและมีภาระงานที่ชัดเจน เช่น อำนวยความสะดวกด้านการจัดเตรียมสถานที่สำหรับรดน้ำศพ การเคลื่อนย้ายศพขึ้นเมรุ และการเผาศพ เป็นต้น ชื่อเรียกขานของสัปเหร่อก็เริ่มเปลี่ยนไปเป็น “เจ้าหน้าที่เมรุ” หรือ “อาจารย์เมรุ”

เฉพาะในกรุงเทพมหานคร ปัจจุบัน ร้านขายหีบศพมักดำเนินธุรกิจแบบครบวงจร ได้แก่ การจัดหาหีบศพตามประเภทที่ตกลง การแต่งตัวศพ การติดยากันศพเน่า การเคลื่อนย้ายศพไปวัด รวมถึงรูป เทียน สายสิญจน์ และผ้าขาว หลังจากนั้น ร้านขายหีบศพจะส่งต่อไปรับบริการจากผู้ดูแลศาลาของวัดที่จัดงาน เข้าสู่พิธีการตามประเพณีการสวดและเผาศพ ญาติของผู้เสียชีวิตเพียงแค่เตรียมค่าใช้จ่ายตามที่ตกลงกันไว้เท่านั้น โดยผู้ดูแลศาลาวัดจะเป็นธุระจัดเตรียมสิ่งของเครื่องใช้ในพิธีสวดพระอภิธรรม จัดเตรียมพิธีรดน้ำศพ (ถ้ามี) การจัดดอกไม้หน้างาน การจัดพวงหรีด เครื่องไทยธรรม (ของถวายพระ) ดอกไม้จันทร์ อาหารว่าง และของที่ระลึก จนกระทั่งเก็บหรือเผาศพ²

ประเด็นชวนคิด

แม้การจัดการศพโดยนักวิชาชีพจะทำให้ญาติผู้ตายสะดวกสบาย และมั่นใจว่าผู้ตายจะอยู่ภายใต้การดูแลของผู้มีความเชี่ยวชาญ แต่ในทางกลับกัน ญาติมิตรก็ถูกกันให้ออกห่างจากผู้ตายอย่างสิ้นเชิง เมื่อผู้ตายสิ้นใจ

2 ศิริพันธ์ กิตติสุขสถิต และ วนิพพล มหาอาชา. ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการตาย. สืบค้นเมื่อวันจันทร์ที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2557 จาก <http://www.ipsr.mahidol.ac.th/IPSR/AnnualConference/Conference/Article/Article13.htm>

ก็เท่ากับยกภาระหน้าที่ทั้งหมดให้กับฝ่ายวิชาชีพ พวกเขาทำได้เพียงเฝ้า
มองดูการทำพิธีศพอยู่ห่างๆ โดยไม่รู้ว่าจะเข้าไปช่วยเหลืออย่างไร สิ่งที่ต้อง
แลกกับความสะดวกสบายคือ การพลาดโอกาสที่จะเรียนรู้ความตายที่
ปรากฏอยู่เบื้องหน้า การดูแลร่างของผู้ตายครั้งสุดท้ายเพื่อแสดงความ
กตัญญู หรือเยียวยาความรู้สึกติดค้างของตัวเอง

ในบางกรณี หากญาติผู้นั้นไม่ได้อยู่เฝ้าผู้ตายในวาระสุดท้าย หรือ
มาไม่ทันพิธีอาบน้ำศพ เมื่อสัปเหร่อบรรจุศพลงโลงแล้ว เขาหรือเธออาจจะ
ไม่ได้เห็นหน้าเพื่ออำลาผู้ตายเป็นครั้งสุดท้ายเลยก็ได้ หรือบางกรณี
เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลต้องการทำภารกิจให้เสร็จสิ้นในเวลาที่กำหนด จนส่ง
ผลกระทบต่อบรรยากาศการตายสงบและความรู้สึกของญาติผู้ตายที่อยู่
ในช่วงโศกเศร้าเสียใจ ดังกรณีป่าพรที่สามเฝ้าเสียชีวิตและกำลังร่ำไห้อยู่
พยาบาลก็เดินเข้ามาบอกว่าให้ป่าเซ็นชื่อยินยอมการฉีดยา เมื่อป่าพร
เซ็นชื่อแล้ว พยาบาลก็เก็บเอกสารและเดินออกไป

ในความเป็นจริง ญาติผู้ตายสามารถต่อรองขอมีส่วนร่วมในการ
จัดการศพร่วมกับนักวิชาชีพได้ เพื่อให้มีโอกาสกล่าวลาหรือทำความดี
ครั้งสุดท้ายกับผู้ตายอย่างไม่เร่งรัดหรือกดดัน และไม่พลาดโอกาสเรียนรู้
เกี่ยวกับความตายจากคนใกล้ชิด เช่น ขอเป็นผู้แต่งตัวให้ศพ ขอร่วม
ทำความสะอาดศพ หรือขอเวลาอยู่กับศพตามลำพังนานขึ้น เป็นต้น

ดังเช่นกรณีนักวิชาการและนักจัดรายการโทรทัศน์ที่มีชื่อเสียง
ผู้หนึ่ง นำศพมารดาไปบำเพ็ญกุศลที่วัดชลประทานซึ่งไม่มีสัปเหร่อ เขาและ
ญาติพี่น้องจึงช่วยกันทำพิธีรดน้ำศพและยกศพเข้าหีบเอง เขาบอกว่าเป็น
ประสบการณ์ที่ประทับใจมาก เพราะเป็นโอกาสได้รับใช้แม่ผู้มีพระคุณ
เป็นวาระสุดท้าย และได้เรียนรู้ธรรมชาติของชีวิต เช่น ตอนจะยกศพ ได้เห็น
มดไต่ตามตัวแม่ เห็นแล้วก็ปลงอนิจจังว่า คนเราเมื่อตาย ร่างกายก็คืน
สู่ธรรมชาติ เป็นอาหารของสัตว์ต่างๆ เป็นวัฏจักรของธรรมชาติ

ในภาพยนตร์ญี่ปุ่นเรื่อง *Departure* ที่มีผู้แปลเป็นไทยว่า “โอกาส
สุดท้ายแห่งการลาลา” ตัวเอกของเรื่องที่มีอาชีพจัดการศพหรือที่บ้านเรา
เรียกว่าสัปเหร่อ หรืออาจารย์เมรุ ได้ใช้โอกาสสุดท้ายในการอาบน้ำแต่งตัว
และทำงานศพพ่อที่ละทิ้งครอบครัวไปตั้งแต่เขายังเยาว์วัยและไม่ได้พบกัน
อีกเลย การได้พบร่างกายที่ไร้วิญญาณ ได้ชำระล้างและแต่งตัวให้พ่อ รื้อฟื้น
ความทรงจำอันปวดร้าว ทั้งความรู้สึกผิด ความรู้สึกถูกทอดทิ้ง ซึ่งอาการ
ทั้งหลายนี้ปรากฏขึ้นมาเพื่อให้เขาค่อยๆ คลี่คลายความทุกข์ในใจที่มีต่อพ่อ
ในที่สุด

ค่าใช้จ่ายงานศพ

เมื่อเห็นว่าการตายเป็นเรื่องไกลตัว น้อยคนจะนึกถึงหรือวางแผนค่าใช้จ่ายงานศพของตัวเองหรือคนใกล้ชิดไว้ล่วงหน้า มีไม่น้อยที่มีความเชื่อว่าการวางแผนเรื่องความตายเป็นลางไม่ดีหรือเป็นการแข่งกัน ดังนั้น เมื่อวันนั้นมาถึง ผู้ที่ต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายจึงมักตกใจและคาดไม่ถึง หากไม่ใช่คนพอมีฐานะ อาจต้องกู้หนี้ยืมสิน หรือเกี่ยงกันออกค่าใช้จ่ายงานศพ ระหว่างญาติพี่น้องจนทำให้เกิดความขัดแย้งตามมา

เหตุที่ค่าใช้จ่ายงานศพสูงมาก เพราะประเพณีนิยมที่ทำตามๆ กันมา เช่น การเลี้ยงอาหาร การจัดดอกไม้ประดับ การละเล่นต่างๆ อีกส่วนหนึ่ง เพราะเป็นการดำเนินการโดยมืออาชีพที่มีค่าใช้จ่ายทุกขั้นตอน ค่าใช้จ่ายในการจัดงานศพประกอบด้วย ค่าหีบศพ ค่าดอกไม้ เครื่องไทยธรรม อาหาร เครื่องดื่ม ค่าศาลา และค่าเผาศพ ปัจจุบัน วัดที่มีชื่อเสียงในกรุงเทพฯ ส่วนใหญ่มักมีบริการครบวงจรแบบเป็นชุดเสนอให้เจ้าภาพ

เลือกตามกำลังทรัพย์ เช่น ศาลาติดแอร์หรือศาลาธรรมดา หีบศพแบบเทพพนมหรือหีบไม้สัก 3 ชั้น ดอกไม้วางหน้าหีบศพแบบพุ่มหรือแบบสวน และอาหารธรรมดาหรืออาหารญี่ปุ่น เป็นต้น

ส่วนในต่างจังหวัดโดยเฉพาะในชุมชนหรือหมู่บ้าน ค่าอาหารเลี้ยงพระและเพื่อนบ้านจะเป็นค่าใช้จ่ายก้อนใหญ่ เช่น บางพื้นที่ในภาคกลาง แม้จะมีการจัดงานศพที่วัด ตามประเพณีปฏิบัติจะต้องทำบุญเลี้ยงพระเข้าจัดเตรียมอาหารเพลสำหรับพระ และเลี้ยงดูแขกที่มาร่วมพิธีสวดพระอภิธรรมในช่วงเย็นทุกวันจนกว่าจะฌาปนกิจ และยังมีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตายเมื่อเสียชีวิตครบ 7 วัน 50 วัน และ 100 วันอีกด้วย

ผลการศึกษาของศูนย์วิจัยกสิกรไทยปี พ.ศ. 2540 ระบุว่า งานศพทั่วประเทศมีมูลค่าสูงถึงปีละ 3.5 หมื่นล้านบาท และค่าใช้จ่ายงานศพในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัดแตกต่างกัน 3 เท่าตัว และงานวิจัยชิ้นหนึ่งตีพิมพ์เมื่อปี พ.ศ. 2555 เปรียบเทียบว่า ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ค่าใช้จ่ายงานศพในกรุงเทพฯ เพิ่มขึ้นถึง 10 เท่า

การรับรู้ค่าใช้จ่ายในการจัดงานศพถือเป็นเรื่องสำคัญ เพื่อที่ตอนยังอยู่ เราจะได้เตรียมการวางแผนรูปแบบและค่าใช้จ่ายงานศพของตัวเอง และคนใกล้ชิด เพื่อไม่ให้เป็นการระของคนเป็น แม้ไม่ได้วางแผนไว้ก่อน หากต้องจัดงานศพให้คนใกล้ชิด ก็จะได้รู้ว่าเรามีทางเลือกมากกว่าการทำตามๆ กันมา หรือตามแพ็คเกจที่ทางวัดจัดให้

ประมาณการค่าใช้จ่ายในการสวดพระอภิธรรม
และเผาศพโดยเฉลี่ยต่อ 1 ราย

สำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2549

	ค่าใช้จ่ายโดยประมาณ (บาท)		
	3 วัน	5 วัน	7 วัน
วัดขนาดเล็ก	9,000 – 15,000	15,000 – 25,000	21,000 – 35,500
วัดขนาดกลาง	24,000 – 27,000	40,000 – 45,000	56,000 – 63,000
วัดขนาดใหญ่	30,000 ขึ้นไป	50,000 ขึ้นไป	70,000 ขึ้นไป
วัดชื่อดังในกรุงเทพฯ*	40,000 – 60,000 ขึ้นไป	60,000 – 80,000 ขึ้นไป	70,000 – 100,000 ขึ้นไป

* วัดดังใจกลางเมือง ค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น 30-50% สำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2555

ค่าใช้จ่ายสำหรับพิธีงเด็ก ข้อมูลปี พ.ศ. 2557³

ค่าคณะพิธีทำงเด็ก

- กงเด็กใหญ่ 30,000 - 40,000 บาท
(พระสวด 9 - 11 รูป ตั้งแต่ 9 โมงเช้าถึง 4 ทุ่ม
รวมค่าดนตรี อุปกรณ์ สถานที่ และค่ารถสำหรับพระ)
- กงเด็กเล็ก 20,000 - 25,000 บาท
(พระสวด 3 - 7 รูป สวดตั้งแต่ 4 โมงเย็นถึง 4 ทุ่ม)

ค่าเครื่องกระดาษ 3,000 - 20,000 บาท

ค่าหลุมฝังศพ (ฮวงจุ้ย) 10,000 - 100,000 บาทขึ้นไป
(ทำเลปานกลางราคาประมาณ 1 แสนบาท
ทำเลดีราคา 2 - 3 แสนบาทขึ้นไป)

ค่าใช้จ่ายอื่นๆ เช่น เสื้อผ้าของญาติในพิธีงเด็ก ค่าของไหว้ ค่าเครื่อง
กระดาษ ค่าดูฮวงจุ้ย เป็นต้น

³ สำนักข่าวออนไลน์ไทยพับลิก้า. ธุรกิจความตาย. สืบค้นเมื่อวันจันทร์ที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2557
จาก <http://thaipublica.org/2011/09/funeral-business-1/>

ขุมทรัพย์ในงานศพ

ทุกชนชาติศาสนาล้วนมีพิธีกรรมเกี่ยวกับงานศพ พิธีศพไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นมาลอยๆ หากแต่เป็นสิ่งที่เกิดจากคำสอน มุมมอง หรือทัศนคติเกี่ยวกับชีวิต และความตายที่สังคมหนึ่งๆ ยึดถือ เป้าหมายของการทำพิธีศพก็มีใช่เพื่อผู้ตายเท่านั้น ตรงกันข้าม ส่วนใหญ่เอื้อประโยชน์แก่คนเป็น หากผู้ร่วมงานศพรู้จักมองหาโอกาส

ไว้อาลัยและแสดงความกตัญญู

คนไทยเชื่อว่าคนตายมีความเป็นอยู่และความต้องการคล้ายกับคนเป็น เพียงแต่อยู่คนละโลก จึงทำพิธีเช่นไหว้อุทิศอาหารสิ่งของเครื่องใช้ให้แก่คนตายเพื่อนำไปใช้ในโลกของคนตาย

บรรเทาความหวาดกลัว

ด้วยเชื่อว่าผู้ที่ตายไปแล้วได้เปลี่ยนสภาพไปเป็นวิญญาณหรือผีที่

อาจกลับมารบกวนเพราะห่วงคนเป็นหรือยังตัดไม่ขาดจากโลก จึงอาจกลับมาก่อให้เกิดความเจ็บป่วย เดือดร้อน สร้างความหวาดกลัวให้กับคนที่อยู่ข้างหลัง ในพิธีศพจึงมักมีพิธีป้องกันหรือปัดรังควานที่อาจเกิดจากคนตาย เพื่อป้องกันผีมารบกวน

อำลาครั้งสุดท้ายและชำระสิ่งค้างค้างในใจ

ขณะที่เขายังอยู่ เราอาจไม่มีโอกาสกล่าวคำอำลาหรือบอกเรื่องค้างค้างใจแก่ผู้ตาย ควรใช้โอกาสนี้ให้อภัยหรือขออโหสิกรรม สุดท้ายก็เพื่อความสบายใจของคนเป็นนั่นเอง

รื้อฟื้นคืนความสัมพันธ์กับญาติมิตร

โดยทั่วไปงานศพมักเป็นการรวมญาติทั้งที่ใกล้ชิดและห่างไกล งานศพจึงเป็นโอกาสที่ดีในการรื้อฟื้นความสัมพันธ์ระหว่างกัน โดยเฉพาะผู้ที่ห่างเหินและขัดแย้งกัน

ปลอบใจคลายทุกข์ญาติผู้โศกเศร้า

ความใกล้ชิดความผูกพันมักทำให้ญาติรู้สึกโศกเศร้าเสียใจ การมีคนมาร่วมงานศพ แสดงความเห็นใจ ปลอบโยน หรือช่วยเหลือให้งานศพดำเนินไปอย่างราบรื่นจะทำให้ญาติผู้สูญเสียรู้สึกอุ่นใจ สามารถก้าวผ่านความโศกเศร้าไปได้

การสร้างเสริมแรงในงานศพถือเป็นกุศโลบายหนึ่งที่ทำให้คนเป็นคลายความโศกเศร้า ซึ่งมักมีให้เห็นในวัฒนธรรมต่าง ๆ ทั่วโลก สำหรับ

สังคมไทย เช่น ฉายหนังกลางแปลง ลิเก วงปี่พาทย์ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ความรื่นเริงในงานศพควรอยู่ในบรรยากาศที่เหมาะสมพอควร ไม่สร้างความเดือดร้อนแก่เจ้าภาพหรือเพื่อนบ้าน หรือหมิ่นเหม่ต่อศีลธรรมอันดีงาม เช่น การใช้เสียงอึกทึก เล่นการพนัน การแสดงนุ่งน้อยห่มน้อย เป็นต้น

สานสัมพันธ์ชุมชน

งานศพในอดีตนั้น สำเร็จลงได้ด้วยความร่วมมือในชุมชน เช่น เมื่อผู้ป่วยนอนอยู่ที่บ้าน ญาติมิตรและคนในชุมชนมักแวะมาเยี่ยมเยียนเพื่ออำลาและขออโหสิกรรมครั้งสุดท้าย บางครั้ง พระสงฆ์หรือคนที่ผู้ป่วยเคารพนับถือจะมาบอกหนทางให้ผู้ป่วยเดินทางไปสู่โลกหน้าอย่างสงบ เมื่อเสียชีวิต กลุ่มผู้ชายช่วยกันหาไม้ทำโลงศพ ผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรม เช่น สัปเหร่อหรือผู้รู้ในชุมชนช่วยทำพิธีอาบน้ำแต่งตัวศพ และทำพิธีนำศพใส่โลง พวกผู้หญิงช่วยกันทำกับข้าว ยามค่ำคืน ทั้งหญิงชายมาช่วยเผาศพที่บ้านหรือที่วัด เมื่อจะเผาศพก็ช่วยกันเคลื่อนศพไปป่าช้า และยังมาร่วมทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายในภายหลังในงานทำบุญ 50 วัน หรือ 100 วัน อีกด้วย

ปัจจุบัน รูปแบบข้างต้นยังมีอยู่ในบางชุมชนในต่างจังหวัด ส่วนใหญ่เปลี่ยนไปเป็นการว่าจ้างทำของมากขึ้น การสานสัมพันธ์มักอยู่ในรูปแบบการไปงานสวดพระอภิธรรม วางพวงหรีด และไปร่วมงานฌาปนกิจ

ถือโอกาสทำดี

เมื่อมีผู้สูญเสีย ผู้อยู่เบื้องหลังอาจใช้โอกาสนี้ทำความดี เช่น การบวชหรือการปฏิบัติธรรม การบริจาคทรัพย์สินของผู้ตาย หรือของผู้มาช่วยเหลืองานศพ หรือทรัพย์สินของตนเองให้แก่องค์กรการกุศลต่างๆ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย

ถอดบทเรียนชีวิต

งานศพมักเป็นที่รวมของญาติสนิทมิตรสหาย เมื่อมาช่วยงานศพ แทนที่จะพูดคุยเรื่องการเที่ยวเตร่หรือความก้าวหน้าในชีวิตการทำงานของแต่ละคน น่าจะถือโอกาสพูดคุยเรื่องความตาย การเตรียมตัวตาย ทำพินัยกรรมชีวิต หรือถือโอกาสบอกความปรารถนาก่อนตายแก่ญาติสนิทมิตรสหายเสียเลย

จัดการภารกิจค้างค้าง

เมื่อญาติพี่น้องที่เกี่ยวข้องมารวมกัน สามารถใช้โอกาสนี้ตกลงเรื่องสำคัญ เช่น ทรัพย์สินหรือหนี้สินของผู้ตาย หรือการดูแลบิดามารดา หรือพี่น้องที่ยังอยู่ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับกาลเทศะที่เหมาะสม

เรียนรู้สัจธรรมของชีวิต

พิธีศพเป็นผลพวงมาจากความเชื่อและทัศนคติการมองความตายของสังคมนั้นๆ แต่ละขั้นตอนจึงมีเบื้องหลังหรือปณิธานธรรมซ่อนอยู่มิเพียงเท่านั้น เรายังอาจมองเห็นสัจธรรมชีวิตจากมุมมองของตัวเองเมื่อเห็นความตายและบรรยากาศในพิธีศพปรากฏอยู่ตรงหน้า

มองปรีศนาธรรมในงานศพ

เสฐียรโกเศศเขียนไว้ในประเพณีเกี่ยวกับชีวิตว่า คำอธิบายต้นเหตุของประเพณีทำศพด้วยวิธีบอกว่าเป็นปรีศนาธรรมเป็นวิธีที่ดี เพราะเมื่ออธิบายเข้ากับหลักศาสนาแล้ว ถึงจะสมเหตุสมผลหรือไม่ ย่อมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวประเพณีไว้ไม่ให้เสื่อมสูญไปโดยเร็ว ด้านนักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยามองว่า พิธีกรรมมิได้เกิดขึ้นเพียงเพื่อให้ความรื่นเริงบันเทิงใจเท่านั้น หากแต่มีความจริงจังและความหมายบางอย่างแอบแฝงอยู่เสมอ และพิธีกรรมยังเป็นการกระทำที่ส่งสารหรือความเชื่อร่วมไปยังสมาชิกของสังคม เพื่อย้ำให้รับรู้ถึงความเชื่อที่มีร่วมกัน การรับรู้ความหมายในพิธีกรรมจึงเป็นเรื่องสำคัญ

ความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตและความตายของคนไทยมักผูกพันกับหลักไตรภูมิแบบพุทธที่ว่าด้วยเรื่องนรก สวรรค์ โลก และพรหมชั้นต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนออกมาในพิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย ครอบครัวตั้งแต่ก่อนสิ้นใจ

เมื่อปลงศพ และการทำบุญอุทิศส่วนกุศลหลังปลงศพ นอกจากจะ สอดคล้องกับสภาพสิ่งแวดล้อมในแต่ละพื้นที่แล้ว พิธีกรรมเหล่านี้ยังแฝง ปรีชาธรรมที่ลึกซึ้งและน่าอัศจรรย์ยิ่งนัก

การอาบน้ำศพ

เริ่มด้วยการต้มน้ำในหม้อดินโดยไฟไปไม้ต่าง ๆ ที่เชื่อว่าทำให้ผิกลัว และปัดรังควานได้ เช่น ใบหนาด ใบส้มป่อยและใบมะขาม เมื่อน้ำอุ่นแล้ว จึงนำมาอาบศพ จากนั้น อาบน้ำเย็นแล้วฟอกด้วยส้มมะกรูดและล้าง จนหมดจด แล้วจึงฟอกซ้ำด้วยขมิ้นชันสดและผิวมะกรูดตำละเอียด ซึ่งจะ ทำให้ศพสะอาด ไม่น่ากลัว และกลบกลิ่นน้ำเลือดน้ำหนองได้ดี ปัจจุบัน เมื่อมีการฌดิกากันศพเน่า พิธีกรรมเหล่านี้ก็หมดไป

เงินและหมากใส่ปากศพ

เป็นความเชื่อว่า ผู้ตายจะได้ไม่อดหมากพลูซึ่งเป็นของชอบของคน ส่วนใหญ่ในยุคนั้นและมีเงินติดตัวไปเป็นค่าเดินทางสู่แดนสวรรค์ ใน ปัจจุบัน คนเลิกกินหมากและมีการฌดิกากันศพเน่า ซึ่งทำให้ตัวแข็ง ไม่สามารถง้างปากเพื่อใส่เงินปากศพและหมากได้ คนจึงนิยมนำเงินใส่มือ ก่อนผู้ตายสิ้นใจ เพื่อให้ผู้ตายวางใจว่าจะมีเงินค่าเดินทางไปสู่ภพใหม่ ในเชิงปรีชาธรรมชวนให้คนเป็นพิจารณาเรื่องทรัพย์สินว่า ทรัพย์สมบัติที่ หามาได้มาก ๆ นั้น ควรรู้จักใช้ให้เป็นประโยชน์ อย่าตระหนี่ถี่เหนียว ให้รู้จัก กินรู้จักใช้ เมื่อตายไปแม้มีเงินอยู่ในปาก แต่ก็เอาติดตัวไปไม่ได้

การรดน้ำศพ

นิยมจัดร่างกายศพให้นอนหงายเหยียดยาว จัดมือขวาให้เหยียด ออกห่างจากตัวเล็กน้อยและหงายขึ้น แบออกคอยรับการรดน้ำ เพื่อแสดง ปรีชาธรรมแก่ผู้มารดน้ำศพให้เห็นความจริงของชีวิต คล้าย ๆ กับศพนั้น จะพูดว่า “นี่แน่ท่านทั้งหลาย จงดูนะ ฉันไปมือเปล่าละ ฉันไม่ได้เอาสมบัติ อะไรของมนุษย์ติดมือไปเลยแม้แต่่น้อย และตัวท่านเองก็จะต้องเป็นเช่น เดียวกับฉันนี้เหมือนกัน” 4

การมัดตราสัง

มัดศพด้วยด้ายดิบสีขาวขนาดเท่านิ้วก้อย จำนวน 3 บ่วง บ่วงแรก สวมคอ บ่วงที่สองรัดรอบหัวแม่เท้าและข้อเท้าทั้งสองข้างให้ติดกัน และ บ่วงที่สามรัดรอบหัวแม่มือและข้อมือทั้งสองข้างให้ติดกันประนมไว้ที่อก ที่ต้องมัดอย่างแน่นหนาเพื่อไม่ให้ศพที่ขึ้นอืดขยายตัวจนอาจทำให้โรงศพ แตกปริเสียหาย แต่ในทางธรรมก็เพื่อให้คนที่ยังอยู่พิจารณาว่า บ่วงทั้งสาม คือความผูกพันกับบุตร สามีหรือภรรยา และทรัพย์สมบัติ เป็นบ่วงผูกมัด สัตว์โลกให้จมอยู่ในห้วงทุกข์ ดังโคลงโลกนิติที่ว่า

มีบุตรบ่วงหนึ่งเกี่ยว	พันคอ
ทรัพย์ผูกบาทาคล	ห่วงไว้
ภริยาเยี่ยงบ่วงปอ	รัด มีอนา
สามบ่วงใครพันได้	จึงพ้นสงสารฯ

4 พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปโน ป.ธ.9). ระเบียบปฏิบัติของชาวพุทธ. กาญจนบุรี: ธรรม เมธี-สหภาพพัฒนาการพิมพ์, 2547.

การเชนศพ

ด้วยความเชื่อว่าผู้ตายต้องกินอาหารเพื่อให้มีกำลังเดินทางไปในโลกหน้า ญาติผู้ตายจะนำอาหารมาตั้งไว้ข้างโลงด้านปลายเท้าตั้งแต่วันแรกของการตั้งศพ แล้วเคาะโลงบอกกล่าวให้ผู้ตายมารับอาหาร แต่ในทางธรรมชวนให้คนเป็นคิดว่า การดูแลบุพการีหรือผู้มีพระคุณควรทำตั้งแต่ท่านยังมีชีวิต⁵

การจุดพลูหรือประทัด

ในทางธรรมชวนให้คิดว่า ชีวิตคนก็เหมือนประทัด เดี่ยวก็แตก เหลือแต่ฝุ่นฝอย ไม่เหลือแก่นสารอะไรไว้ให้คนรุ่นหลังเลย ชีวิตคือความว่างเปล่า (สุญญตา) จึงไม่ควรยึดติดถือมั่นในชีวิตจนมลาย ปล่อยไม่ลง ปลงไม่เป็น

⁵ เรื่องเดียวกัน.

การจุดรูป 1 ดอก

แฝงปริศนาธรรมว่า ชีวิตคนคนหนึ่ง มี 1 ชีวิตเท่านั้น รูปส่วนที่ถูกเผา คือช่วงเวลาที่ผ่านมาแล้ว ส่วนรูปที่เหลือ คือเวลาที่เหลืออยู่

การสวดพระอภิธรรม

เป็นการสวดให้คนที่ยังมีชีวิตอยู่ฟัง กล่าวว่า ชีวิตประกอบด้วยธรรมชาติ 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นรูป คือ ร่างกาย ประกอบด้วยธรรมชาติ 4 อย่าง คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ (ธาตุ 4) กับส่วนที่เป็นนาม คือ จิต เจตสิก (ชั้น 5: รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ) เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย ซึ่งต้องมีการเสื่อมสลายไปตามสภาวะ มิสามารถตั้งอยู่ได้ตลอดไป ผู้ที่นำธรรมมาเปรียบเทียบกับอาการจากไปของผู้วายชนม์ จะทำให้เห็นสังขารของชีวิต ดังนั้น แม้จะฟังบทสวดไม่เข้าใจ แต่เพื่อให้การฟังสวดพระอภิธรรมเกิดผล ควรสวดรวมส่งจิตไปอยู่กับเสียงพระสวด จะเกิดสมาธิจิตได้

นอกจากการฟังบทสวดจะเกิดประโยชน์แก่ผู้อยู่แล้ว ปัญญาจากความเข้าใจหลักธรรม หรือจิตที่เป็นสมาธิจากการฟังบทสวด ยังถือเป็นกุศลที่ผู้มางานศพสามารถอุทิศให้แก่ผู้ล่วงลับได้ หากเขาอยู่ในภพภูมิที่มีโอกาสได้รับส่วนบุญนั้น

การชักผ้าบังสุกุล

จุดหมายแรกทีเดียวเพื่อให้พระได้ฝึกปฏิบัติทางจิต โดยพิจารณาศพให้เห็นว่า มีความแก่ มีความเจ็บ มีความตายเป็นธรรมดา ไม่สามารถจะหนีพ้นไปได้ ศพนี้เป็นอย่างไร เราก็จะเป็นอย่างนั้น ก่อนจะชักผ้าก็ต้องไปยื่นก้มดูศพ ศพนั้นมีสภาพอะไรต่ออะไรไม่น่าดู ถ้าดูให้ติดตา

แล้ว ไปกฎก็นั่งหลับตา ดูพิจารณาไป ช่วยให้อาตมาสงบ สะอาด สว่าง ทำให้เกิดปัญญา⁶ บทสวดในการพิจารณาศพและชักผ้าบังสุกุล กล่าวถึงหัวใจของศาสนาพุทธ ทั้งเรื่องการเกิดดับหรือไตรลักษณ์ และนิพพาน คือ “อนิจจา วะตะ สังขารอูปาทะวะยะ ธัมมิโน อูปปัชชิตวา นิรุชฌันติ เตสัง วูปะสะโม สุขิ” แปลว่า “รูปร่างสังขารทั้งหลายไม่เที่ยงเช่นนี้เอง มีความเกิดความแตกดับเป็นธรรมดา เกิดขึ้นมาแล้วก็ดับไป ดับการเกิดการตายของสังขารเหล่านั้นเสียได้ นับเป็นความสุข”

น้ำมะพร้าวล้างหน้าศพ

มีความเชื่อว่า น้ำมะพร้าวเป็นน้ำที่เกิดขึ้นเอง มีความสะอาดบริสุทธิ์ เมื่อนำมาล้างหน้าศพแล้ว เมื่อเกิดชาติหน้าจะได้เป็นคนสวย คนงาม มีหน้าตาดี สมส่วน แต่ในทางธรรม เป็นการสอนให้คนที่มียศมีชื่ออยู่รู้จักเอาน้ำ คือ สุจริตธรรม ชำระล้างใจให้สะอาด และเป็นการเตือนว่า ให้ดูหน้าให้ชัด ๆ ว่า นี่เคยอยู่กับเรา รู้จักกับเรา บัดนี้ ไปไม่กลับ กลับไม่ตื่น พื้นไม่มีและหนีไม่พ้น

6 หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ

ตุงสามหาง

พิธีศพแบบล้านนามักใช้ตุงสามหางนำหน้าขบวนแห่ศพ หางทั้งสามของตุงเป็นปริศนาธรรมที่ชี้ให้เห็นถึงโลกะ โทสะ และโมหะ อันเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มนุษย์ยังคงเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ ไม่ไปสู่ความหลุดพ้นโดยสมบูรณ์

การเวียนสามรอบ

การหามศพเวียนซ้ายรอบเมรุ 3 รอบ ก็เพื่อทวนกระแสการเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภพทั้งสามอันมี กามภพ รูปภพ อรูปภพ ด้วยอำนาจกิเลสตัณหาอุปาทาน นอกจากนี้ ยังเป็นการสอนให้คนที่ยังมีชีวิตระลึกอยู่เสมอว่า การวน 3 รอบ คือการเวียนอยู่กับเหตุ 3 อย่าง คือ

- กิเลสวัฏฏะ มีความอยากได้
- กัมมะวัฏฏะ เมื่ออยากได้ก็ลงมือทำ
- วิปากะวัฏฏะ เมื่อทำลงไปก็ได้รับผลของกรรมที่ทำ เมื่อได้รับผลของกรรมแล้วก็อยากได้อีก เมื่ออยากได้ก็ลงมือทำกรรมอีก เวลาเดินตามศพก็ควรจะต้องเป็นอย่างนี้ เราหนีไปไม่ได้ วันหนึ่ง ก็ต้องถึงวาระของเราบ้าง เวลานี้ เรามาเผาคนอื่น แต่วันอื่น คนอื่นเขาจะมาเผาเราบ้าง ขอให้คิดถึงความตายไว้บ้าง

ปริศนาธรรมในพิธีงเด็ก⁷

พิธีงเด็กได้รับอิทธิพลมาจากการมองความตายแบบขงจื้อว่า ชีวิตคนเราต้องการเพียงแค่ตายแล้วมีโลงฝัง มีลูกหลานมาเซ่นไหว้ และความเชื่อของลัทธิเต๋าที่ว่า ลูกหลานต้องช่วยให้ผู้ตายหลุดพ้นจากความทุกข์ทรมานในนรก และส่งให้ผู้ตายได้ขึ้นไปอยู่บนสวรรค์ ดังนั้น จึงให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างบรรพบุรุษกับลูกหลาน ฮวงจื๊อและหลุมฝังศพ

การทำงเด็กจึงเป็นพิธีแทนคุณพ่อแม่ด้วยการอุทิศส่วนกุศลและส่งดวงวิญญาณท่านให้เดินทางไปยังสวรรค์ ผู้ที่จะรับงเด็กได้ ต้องเป็นผู้ที่เสียชีวิตหลังจากอายุ 50 ปีขึ้นไป และมีบุตรหลานแล้วเท่านั้น (ถ้าอายุต่ำกว่า 50 จะไม่จัดพิธีให้ เพราะถือว่าเสียชีวิตก่อนเวลาอันควร)

คนจีนเชื่อว่าวิญญาณของผู้ตายจะต้องเดินทางไปสู่ศาลชั้นต้นในเมืองนรกใน 7 วันแรกที่ตายไป เมื่อพิพากษาว่ามีบาปมากกว่าบุญ ก็จะถูกส่งไปศาลถัดไป ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 10 ศาล การทำงเด็กก็เพื่อช่วยผ่อนบาปให้แก่ผู้ตาย สมัยโบราณจะทำงเด็กนับแต่วันตายไปจนครบ 7 วัน จากนั้น จึงทำบุญทุก ๆ 7 วันจนครบ 7 ครั้ง หรือวันที่ 49 เมื่อครบ 100 วัน ก็ทำบุญเป็นพิธีใหญ่ครั้งสุดท้าย พิธีงเด็กจึงเป็นต้นแบบพิธีทำบุญหน้าศพ ซึ่งเรียกว่าทำบุญ 7 วัน 50 วัน และ 100 วันของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน ซึ่งมีขึ้นเป็นครั้งแรกในงานพระศพสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ เมื่อปี พ.ศ. 2423

7 อาศิรา พนาราม. “งเด็ก” พิธีกรรมเชื่อมความตายและคนเป็น. สืบค้นเมื่อวันพฤหัสบดีที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2557 จาก <http://www.tcdc.or.th/src/14952/www-tcdcconnect-com/www-tcdc-connect-com/www-tcdcconnect-com/-งเด็ก-พิธีกรรมเชื่อมความตายและคนเป็น>

พิธีงเด็กในบ้านเรามักจะทำกันในวันที่ 6 หลังจากการสวดพระอภิธรรมตามพิธีของชาวพุทธทั่วไปแล้ว ทั้งนี้ เพราะในวันที่ 7 จะต้องนำศพไปฝังหรือเผา

ผู้ที่เคยเข้าร่วมพิธีงเด็กอาจเคยเห็นพิธีกรรมบางอย่าง เช่น การเผากระดาษ การวิ่งข้ามสะพาน การจำลองเหตุการณ์ หรือแต่งกายของบุตรหลานผู้ตาย ทั้งหมดล้วนมีที่มาและความหมาย ดังนี้

เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายหรือชุดกระสอบ

นอกจากจะสื่อถึงความกตัญญูแล้ว ยังสื่อถึงการจัดระเบียบสังคมตามคติจีนในระดับเครือญาติ เช่น บอกเพศ บอกรุ่น บอกฐานะความเป็นลูกชาย ลูกสาว หลานใน (บุตรของลูกชาย) หลานนอก (บุตรของลูกสาว) เขย-สะใภ้ เป็นที่น่าสังเกตว่า หมวกผ้ากระสอบของลูกชายทุกคนจะมีตุ้มสีแดงห้อยไว้ข้างละสองลูก เป็นเครื่องอุปมาว่า ให้ปิดสองหูสองตามีให้รับรู้เรื่องอื่นใดทั้งสิ้น เพราะอยู่ในภาวะเศร้าโศกจากความสูญเสีย

เครื่องกระดาษ

การเผากระดาษงเด็ก เป็นการแสดงความกตัญญูต่อผู้ตาย เป็นเสมือนการใช้หนี้เวรหนี้กรรมให้แก่ผู้ล่วงลับ เครื่องกระดาษยุคแรกไม่ซับซ้อน เพราะมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้ตายไปใช้หนี้หรือเป็นสินบนเปิดทางผ่านแดนปรโลก ต่อมา มีการพลิกแพลงให้เป็นอุปกรณ์เครื่องใช้ต่าง ๆ สำหรับให้ผู้ตายใช้สอยเหมือนเมื่อครั้งมีชีวิตอยู่ ซึ่งสะท้อนวิถีชีวิตในแต่ละยุคสมัย เช่น ภาพถ่ายเครื่องกระดาษงเด็กในสมัยรัชกาลที่ 5 ต่อรัชกาลที่ 6 มีเครื่องกระดาษทำเป็นรถยนต์รุ่นโบราณ เป็นต้น

ผู้เชี่ยวชาญเรื่องพิธีงเด็กกล่าวว่า เครื่องกระดาดที่ “จำเป็น” คือ เป็นปัจจัยพื้นฐานการดำรงชีพในโลก มีเพียง 6 อย่าง ได้แก่ กระดาดเงิน กระดาดทอง ไคโมไฟวิญญาณ ห่อน้ำ ม้า นก และหีบเสื้อผ้า ส่วนบ้านและเฟอร์นิเจอร์ต่าง ๆ เป็น “สิ่งรอง” ที่จัดทำขึ้นเพื่อความสบายใจของลูกหลาน ส่วนของกระจุกกระจิกต่าง ๆ อย่างเครื่องประดับ เสื้อผ้า ไฟนกกระจอก เครื่องเสียง รถยนต์ ทีวี คอมพิวเตอร์ มือถือ บัตรเครดิต ฯลฯ สามารถหาเพิ่มเติมในพิธี “เซงเม้ง” ประจำปี เหมือนกับการซื้อของขวัญไปฝากผู้ใหญ่

พิธีล้างสระโลहितมารดา

เป็นพิธีชำระล้างมลทินให้กับดวงวิญญาณของมารดาก่อนไปสู่ภพใหม่ พิธีงเด็กของคนจีนทุกกลุ่มภาษาให้ความสำคัญกับพิธีนี้ ชาวจีนไหหลำจะพรรณนาความทุกข์ยากของมารดาตั้งแต่ตั้งครรภ์จนคลอด เมื่อเสร็จพิธีแล้วจะมีการทูปขามบรรจุน้ำสีแดง (สระโลहितของมารดา) ให้แตกไป ส่วนกลุ่มชาวจีนแต้จิ๋วหรือกวางตุ้งจะกำหนดให้ลูกทุกคนช่วยกลืนน้ำแดงในชาม ซึ่งหมายถึงเลือดของแม่ไม่ให้เหลือแม้แต่หยด หรือสื่อถึงการกลืนกรรมของแม่ที่ทำให้แผ่นดินแปดเปื้อนเมื่อคลอดลูก แต่เติมน้ำสีแดงนั้นทำมาจากเปลือกไม้ที่มีรสฝาด เมื่อดื่มจะขึ้นคอมาก เสมือนความขมขื่นของมารดาที่ทำให้พื้นปฐพีมีมลทิน แต่ในช่วงกว่า 30 ปีที่ผ่านมา มีการเปลี่ยนไปใช้น้ำหวานสีแดงแทน

การทำงเด็กแตกต่างกันไปตามประเพณีของแต่ละมณฑล ในที่นี้ขอยกตัวอย่างพิธีของชาวจีนแต้จิ๋วซึ่งเป็นกลุ่มคนจีนที่มีจำนวนมากที่สุดในประเทศไทย ดังนี้

1. สวดอัญเชิญพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์มาเป็นองค์ประธาน ณ พุทธสภาที่แทนด้วยฉากผ้าปักสีแดง
2. ส่งสารไปยมโลกด้วยม้าและนก (กระดาด) เพื่อแจ้งข่าวการเสียชีวิตไปยังสวรรค์และปรโลก เป็นการบอกกล่าวขอเปิดทางให้ดวงวิญญาณได้เดินทางโดยสะดวก
3. เชิญวิญญาณมาสถิตที่ไคโมไฟวิญญาณ (ถั่งฮ้วง-เชิญวิญญาณ) ซึ่งแขวนเสื้อของผู้เสียชีวิตไว้ แล้วเชิญให้อาบน้ำชำระดวงจิตที่ห่อน้ำ (หมกหยกเต็ง-ศาลาแห่งความสะอาดบริสุทธิ์) เพื่อให้ดวงวิญญาณพร้อมสำหรับการฟังธรรม และรับของที่ลูกหลานเตรียมไว้ให้ ณ ปะรำพิธีซึ่งเป็นฉากผ้าปักสีน้ำเงิน
4. แจ้งบรรพบุรุษให้รับรู้ ว่า ลูกหลานท่านเสียแล้ว ด้วยการจัดข้าวปลาอาหารเตรียมรอรับ ให้บรรพบุรุษมาเป็นพี่เลี้ยงในการเดินทาง
5. สวดพระอภิธรรมและสวดขอพรให้ดวงวิญญาณ
6. พิธีวิ่งธง เป็นการรำลึกถึงต้นกำเนิดของพิธีงเด็ก อันมีมาตั้งแต่สมัยปลายราชวงศ์ซ่ง โดยจะวิ่งเป็นรูปยันต์ซึ่งพระอรหันต์จั้งเขียนขึ้นเพื่อเรียกวิญญาณของพระนางฮีสึในยุคนั้น
7. การเดินสะพาน เป็นสัญลักษณ์แทนการเดินทางไปสู่ภพหนึ่ง เพื่อไปขอเตียบ (หนังสือเดินทาง) จากพระพุทธองค์
8. สวดส่งเทพ ส่งวิญญาณ และถวายเครื่องกระดาด (ซึ่งจะเผาในวันรุ่งขึ้น พร้อมกับพิธีเผาปนกิจหรือพิธีฝัง ตามแต่ประเพณีของครอบครัวนั้น) ถึงตรงนี้ ก็เป็นอันจบพิธีงเด็ก

รับมือความตายอย่างฉลาด

เมื่อได้ยินคำว่า “ตาย” คนส่วนใหญ่มักนึกถึงความรู้สึกเชิงลบ เช่น ความโศกเศร้าและความวุ่นวาย ทว่ามองในมุมกลับ หากผู้สูญเสีย ญาติมิตร หรือแม้แต่คนที่เคยบาดหมางกับผู้ตายมองว่า ความรู้สึกเหล่านี้เป็นเรื่องธรรมชาติ และใช้โอกาสนี้แปรเปลี่ยนสิ่งที่เกิดขึ้นให้เป็นการปลอบขวัญ การเยียวยา การคืนดี การสังสรรค์ระหว่างญาติมิตรเพื่อนฝูง หรือเรียนรู้ชีวิตที่ลึกซึ้งขึ้น ความตายจะกลายเป็นขุมทรัพย์ที่ทรงคุณค่ายิ่งนัก

ทำอะไรเมื่อโศกเศร้า

ความทุกข์ว่าด้วยเรื่องความตายนั้นเป็นความทุกข์หนัก เพราะตายแล้วจะไม่ได้เห็นหน้ากันอีก แม้จะเคยท้อถอยหรือได้ยินบทรกรรมเรื่องอกุศลปัจจุเวกชน 5 ประการอยู่เนือง ๆ ว่า เราต้องแก่เป็นธรรมดา หนีจากความแก่ไปไม่พ้น เราต้องเจ็บเป็นธรรมดา เราต้องตายเป็นธรรมดา เราต้อง

พลัดพรากจากของรักของชอบใจเป็นธรรมดา เราหนีจากเรื่องนั้นไปไม่พ้น เราทำสิ่งใดไว้ เราก็ต้องได้รับผลอันเกิดจากการกระทำนั้น แต่เมื่อแรกสูญเสีย เรามักอยู่ในห้วงอารมณ์ที่โศกเศร้า ไม่มีจิตใจใคร่ครวญถึงหลักธรรม

การเรียนรู้ตั้งแต่วัยเด็ก ทำให้คนส่วนใหญ่ไม่ว่าจะเป็นผู้รู้สึก ผู้เห็น อึดอัดกับอารมณ์ความรู้สึกและภาษากายที่บ่งบอกถึงความโศกเศร้า จนอยากถอยหนี ปกปิด หรือบิดเบือนให้เป็นเรื่องปกติหรือตลกไปกษา แต่ในความจริงแล้ว ความโศกเศร้าเป็นธรรมชาติของสิ่งมีชีวิต ผู้ที่สูญเสียจึงไม่ควรเก็บงำ กดทับ หรือรู้สึกผิด หากแต่ควรเห็นเป็นโอกาสที่จะเรียนรู้ และเข้าใจชีวิต ดังนั้น เมื่อมีน้ำตาหรือรู้สึกเศร้าหมอง ขอให้มองว่าเป็นสัญญาณในการเข้าไปค้นหาห้วงทรัพย์ที่ยิ่งใหญ่ หากละทิ้งโอกาสนี้ไปจะเป็นเรื่องน่าเสียดายอย่างยิ่ง

คิดว่าเขาไปสบายแล้ว

ปรมาจารย์เซนนาม ตงซาน กล่าวเตือนพระลูกศิษย์ที่พากันร่ำไห้ก่อนท่านสิ้นใจว่า “การมีชีวิตอยู่คือการงาน การตายก็คือการพักผ่อน มีประโยชน์อะไรที่จะมานั่งร้องไห้คร่ำครวญ”

ความรักความผูกพันต่อผู้ตายทำให้ผู้ยังอยู่รู้สึกห่วงใยกลัวผู้ตายเจ็บปวดทุกข์ทรมาน โดยเฉพาะเมื่อเป็นการตายจากโรคร้ายหรือเหตุปัจจุบันทันด่วน แต่เทคโนโลยีสมัยใหม่ และประสบการณ์ตายแล้วฟื้น (Near Death Experiences) ของคนส่วนใหญ่ล้วนยืนยันว่า ชีวิตหลังความ

ตายที่ได้ไปพบเจอไม่ได้น่ากลัวอย่างที่คิด ส่วนใหญ่เห็นแสงสว่างหรือตัวลอย ไม่มีความเจ็บปวด ผู้สูญเสียจึงไม่ควรกังวลว่าผู้ตายจะเจ็บปวดทรมาน เช่น หญิงคนหนึ่งเป็นมะเร็งระยะสุดท้ายและหัวใจหยุดเต้น แต่ฟื้นกลับมาเพราะเสียงร้องไห้คร่ำครวญของลูกชายบอกว่า ในช่วงหัวใจหยุดเต้นรู้สึกเหมือนอยู่ในความมืด แล้วกำลังเดินไปยังแสงสว่างที่เห็นอยู่เบื้องหน้าโดยไม่รู้สึกเจ็บปวดอะไร เหตุผลและหลักฐานเหล่านี้จะเป็นสิ่งปลอบประโลมใจคนที่ยังอยู่ได้เป็นอย่างดีว่า อย่างน้อยก็ดีกว่าให้คนที่เรารักทุกข์ทรมานเพราะความเจ็บป่วย

บอกลาและอโหสิกรรม

ความรู้สึกผิดค้าง นอกจากจะเป็นอุปสรรคต่อการตายอย่างสงบของผู้จากไป ยังเป็นเลืยนหนามตำใจของผู้ยังอยู่ การขออโหสิกรรม จึงเป็นพิธีที่ช่วยให้เกิดการบอกกล่าวสิ่งค้างค้างในใจ เพื่อไม่ให้ความรู้สึกผิดเหล่านั้นติดตัวติดใจและส่งผลกระทบต่อจิตใจในภพภาคหน้า

แม้มาไม่ทันพิธีขออโหสิกรรม หรือพบว่ามีความรู้สึกผิดติดค้างอยู่ แม้ผู้ตายจะจากไปนานแล้ว เรายังสามารถใช้วิธีเขียนจดหมายถึงผู้ตาย บอกเล่าถึงความรู้สึกทุกอย่างที่มีต่อเขา ทั้งนี้ หากอ่านออกเสียงโดยลำพัง หรือมีคนทีไว้วางใจนั่งรับฟังก็จะดี เพราะจะทำให้เกิดกระบวนการรับรู้ภายในที่ชัดเจนขึ้น หรืออาจจะ “เชิญ” เขามาคุยด้วย โดยจินตนาการเสมือนว่าเขานั่งอยู่ข้างหน้า แล้วบอกความในใจทุกอย่างที่อยากให้เขารับรู้ การได้พูดทุกอย่างจนสิ้นความในใจจะทำให้รู้สึกดีขึ้น

ร้องออกมาเถอะ

การร้องให้เป็นกลไกของร่างกายในการระบายความทุกข์อย่างหนึ่ง เหมือนเวลาว่างนอนเราจะหาว หรือเวลาที่เป็นแผล มือของเราจะไปจับที่ตรงนั้นทันที มีการวิจัยพบว่า แผลที่เราเอามือไปสัมผัสดูแลบ่อยๆ จะหายเร็วกว่าแผลที่เราไม่ได้ใส่ใจดูแล ความรู้สึกทุกซอกก็เหมือนกัน ถ้าเราไม่ดูแลมัน มันก็จะอยู่ฝังลึกลงไปจิตใจของเรา เมื่อมีสิ่งที่เตือนความทรงจำ ความรู้สึกนั้นก็จะถูกปลุกขึ้นมาใหม่ การพยายามหนีหรือลืม มันเป็นไปได้ เพราะมันยังอยู่กับเรา แต่ถ้าเราดูแลความรู้สึกของเราอย่างถูกต้อง เราก็จะสามารถผ่านพ้นความรู้สึกนั้นไปได้ การดูแลอย่างถูกต้อง ต้องเริ่มจากการรักตัวเอง ยอมรับความรู้สึกทั้งหลายที่เรามี เช่น ถ้ารู้สึกเศร้าใจ หรือโกรธ ก็ยอมรับความรู้สึกนั้น ไม่ต้องหนีไปไหน เป็นมิตรกับความรู้สึกเหล่านี้ เราก็จะอยู่กับมันได้โดยที่ไม่เป็นทุกข์มาก

จิตวิทยาสสมัยใหม่แนะนำว่า เมื่อรู้สึกเศร้าและปวดร้าวจนอยากร้องไห้หรือร้องให้ออกมาแล้ว อย่าผลักไส หรือกดข่มไว้ด้วยความรู้สึกผิด หรืออับอาย เพราะน้ำตาเป็นสัญลักษณ์ของความรัก ไม่ใช่ความอ่อนแอ

อยู่กับความรู้สึกทางกาย

เมื่อรู้สึกโศกเศร้าหรือทุกข์ทรมาน ให้สังเกตอาการตอบสนองต่าง ๆ ของร่างกาย ว่าร้อน หนาว หรือเจ็บปวดอย่างไร ให้มองดูอยู่เช่นนั้น การดูลมหายใจก็เป็นอีกวิธีหนึ่ง การอยู่กับความรู้สึกทางกายเป็นวิธีเปลี่ยนจุดสนใจจากความโศกเศร้าไปสู่อีกจุดหนึ่ง ในขั้นต้นทำให้เราหยุดความคิด

ได้ และควบคุมไม่ให้เราตกลงไปอยู่ในวังวนของความคิดต่อไป ขึ้นต่อไป หากช่วงสังเกตจะพบว่า สักพักความรู้สึกทางกายที่เกิดขึ้นจะหายไป เมื่อคิดใคร่ครวญเปรียบเทียบ จะเห็นว่าความทุกข์ของเราเกิดจากความคิด และความคิดหรือความทุกข์นั้นจะเกิดขึ้นและดับไป ไม่อยู่คงทนถาวร

หาเพื่อนรับฟัง

การดูแลผู้ป่วยเป็นเรื่องหนักหนา เป็นภาระรับผิดชอบอันหนักอึ้ง และการสูญเสียบุคคลที่เป็นที่รัก เป็นการสูญเสียที่ยิ่งใหญ่ ในภาวะเช่นนี้ สิ่งที่คุณสูญเสียต้องการที่สุดคือ การรับรู้รับฟังความทุกข์โศกและต้องการกำลังใจ หากได้บอกเล่า จะเป็นการ “ปลดล๊อค” สิ่งที่หนักอึ้งและค้างคาใจ

ทำบุญอุทิศส่วนกุศล

ตั้งใจทำบุญตามความต้องการของผู้ตาย ทำบุญตามประเพณี หรือบริจาคทรัพย์เพื่อช่วยเหลือผู้อื่น แล้วตั้งใจอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย เมื่อทำบุญแล้วทำใจให้เป็นบุญด้วยการสร้างจากความเศร้าโศกล้นหลั่ง ใจที่เป็นบุญจะช่วยให้เขาเป็นสุขในสัมปรายภพได้

ชีวิตยังต้องก้าวเดินต่อไป

ตระหนักว่าชีวิตยังต้องก้าวเดินไปข้างหน้า วันข้างหน้าอาจไม่เลวร้ายอย่างที่คิด วันหน้าเรายังสามารถมีความสุขได้อีก บางคนนึกถึงลูกหรือบุคคลอื่นในครอบครัวที่รอรับความรักจากเราอยู่

ความตายไม่ใช่การจากอย่างสิ้นเชิง

ทุกศาสนาหลักมีคำสอนว่า การตายมิใช่จุดสิ้นสุดของชีวิต พุทธศาสนาเชื่อเรื่อง “เวียน-ว่าย-ตาย-เกิด” บางคนกล่าวว่า ชีวิตของเราไม่ต่างจากก้อนน้ำแข็งที่ลอยอยู่ในแก้วน้ำ สักวันหนึ่ง ก้อนน้ำแข็งย่อมละลายหายไป แต่ไม่ได้หายไปไหนเลย หากกลายกลืนเป็นส่วนหนึ่งของน้ำในแก้วนั่นเอง การตายจึงเป็นเพียงการเดินทางไปสู่สภาวะใหม่ของ ๆ คนคนนั้น

ทำอย่างไรกับความวุ่นวายในงานศพ

เมื่อมีคนตาย ย่อมมีญาติพี่น้องและเพื่อนฝูงจำนวนมากเข้ามาเกี่ยวข้องในพิธีกรรมซึ่งคนส่วนใหญ่ไม่มีประสบการณ์มาก่อน หรือรับรู้มาต่างกัน เป็นธรรมดาที่จะมีความเห็นต่างและความขัดแย้ง ดังนั้น จึงไม่ควรมองว่าความวุ่นวายเป็นเรื่องผิดปกติหรือเรื่องต้องห้าม เพียงแต่ยอมรับและหาทางรับมือ ผู้มีประสบการณ์แนะนำว่า สิ่งที่จะช่วยบรรเทาความขัดแย้งในงานศพได้คือ การวางแผนร่วมกันและการแบ่งงานอย่างชัดเจน และเทคนิควิธีต่าง ๆ ดังนี้

หายใจเรียกสติ

หากมีความขัดแย้งรุนแรง อาจบอกภาวะภายในของตัวเองกับคู่กรณี เช่น “ตอนนี้เหนื่อยและเครียดมาก ขอพักสักนิด แล้วค่อยมาคุยกันต่อ” อย่าดึงดันตอบโต้ในห้วงเวลานั้น แล้วสงบสติอารมณ์ด้วย

การดูแลสุขภาพใจ ลมหายใจมีความสัมพันธ์กับความรู้สึกของจิตใจ ถ้าเปลี่ยนแปลงลมหายใจได้ก็สามารถเปลี่ยนความรู้สึกได้ เช่น เมื่อรู้สึกเป็นทุกข์ ลมหายใจเริ่มติดขัด ให้หายใจช้า ๆ ยาว ลึก หายใจเข้าให้เต็มท้องจนท้องป่อง และหายใจออกให้สุดจนท้องแฟบ เมื่อร่างกายผ่อนคลายจิตใจก็คลายความเป็นทุกข์ลงได้ด้วย โดยธรรมชาติ ร่างกายมักเยียวยาตนเองอยู่แล้ว เช่น เมื่อหนักใจก็มักจะถอนหายใจยาวเป็นต้น

คำนึงถึงผู้ตายเป็นที่ตั้ง

หากเกิดความขัดแย้งเกี่ยวกับพิธีศพ ให้ชวนผู้เกี่ยวข้องมาพูดคุย โดยคำนึงถึงความต้องการอุทิศผลบุญกุศลให้แก่ผู้ตายเป็นหลัก ทั้งนี้ ลองชวนให้นึกดูว่า หากเราเป็นผู้ตาย เขาหรือเธอจะตัดสินใจอย่างไร ลองสอบถามคนใกล้ชิดว่า ผู้ตายฝากฝังเรื่องการตายไว้อย่างไร และเคารพการตัดสินใจของผู้ตาย เพื่อทำให้ความตั้งใจสุดท้ายของผู้ตายบรรลุผล และผู้อยู่เบื้องหลังจะได้ปลดปล่อยสิ่งค้างค้ำในใจ

จัดลำดับความสำคัญ

เมื่อคนในครอบครัวเสียชีวิต มีหลายสิ่งหลายอย่างต้องจัดการ ไม่ว่าจะเป็นพิธีศพ ภาระหน้าที่ทางเศรษฐกิจหรือสังคมของผู้ตายที่ต้องดำเนินต่อไปหรือยุติลง ดังนั้น จึงควรจัดลำดับความสำคัญของสิ่งที่ต้องทำตามลำดับก่อนหลัง เช่น จัดการพิธีศพก่อนการจัดการทรัพย์สินของผู้ตาย เป็นต้น

กระจายหน้าที่

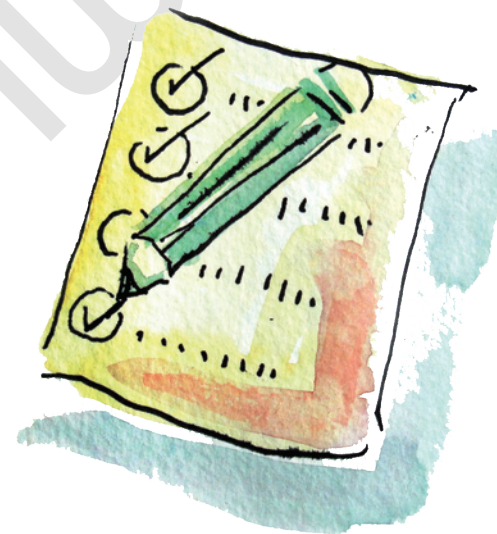
ส่วนใหญ่สมาชิกกรรยาหรือบุตรหลานผู้ใกล้ชิดจะเป็นศูนย์กลางการรับผิดชอบการจัดงานศพ ซึ่งมีขั้นตอนมากมาย ดังนั้น จึงควรมีการแจกแจงภาระหน้าที่และมอบหมายผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน เพื่อไม่ให้ภาระงานพุ่งตรงมายังแม่งานซึ่งอยู่ในภาวะโศกเศร้าเสียใจ เหนื่อย และเครียดอยู่แล้ว

เช็คลิสต์บรรเทาความวุ่นวายในงานศพ⁸

ผู้มีประสบการณ์กล่าวถึงวิธีหลีกเลี่ยงความวุ่นวายในงานศพที่ดีที่สุดคือ การวางแผนร่วมกับญาติพี่น้อง การแบ่งหน้าที่และกำหนดผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน ในกรณีการเจ็บป่วยเรื้อรัง หากหาโอกาสวางแผนกับญาติพี่น้องได้ตั้งแต่ก่อนผู้ตายเสียชีวิตจะบรรเทาความวุ่นวายได้มาก และจะดียิ่งขึ้นหากมีโอกาสถามไถ่หรือกับผู้ตายก่อนว่า ต้องการให้งานศพเป็นอย่างไร และจัดการทรัพย์สินอย่างไร

อย่างไรก็ตาม ความวุ่นวายในงานศพเป็นสิ่งที่ไม่ง่ายนัก และหากไม่สามารถหลีกเลี่ยงความขัดแย้งภายในหรืออุปสรรคทั้งที่คาดคิดและไม่คาดคิดได้ ก็ขอให้ใช้ความสุ่มเยือกเย็น รอบคอบ ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี เพื่อให้ผู้วายชนม์ที่อาจมีญาติเชื้อบรรพบุรุษที่มีความรุ่มเย็นเป็นสุข

8 เรียบเรียงจาก พ.อ.เบญจพล รัชสีภาณูรัตน์. การเตรียมการและการจัดงานศพ คุณพ่อสาส์น รัชสีภาณูรัตน์. สืบค้นเมื่ออังคารที่ 5 สิงหาคม พ.ศ. 2557 จาก http://www.crma32.net/index.php?lay=boardshow&ac=webboard_show&No=1547136

ก่อนตาย

- ประชุมสมาชิกในครอบครัวเพื่อกำหนดแนวทางการปฏิบัติเพื่อให้เตรียมตัว และแบ่งมอบงานเพื่อป้องกันการสับสนเมื่อถึงเวลา
- ตัดสินใจว่าจะนำผู้ป่วยกลับบ้านหรือจะให้อยู่ที่โรงพยาบาลจนวาระสุดท้าย
- กำหนดวัดที่จะจัดงาน กำหนดจำนวนวันในการสวดอภิธรรมศพและวันฌาปนกิจ
- หารื้อเรื่องของการช่วยงานศพ
- รวบรวมบัญชีทรัพย์สิน/หนี้สินของผู้ตายล่วงหน้า
- ประเมินการค่าใช้จ่ายและรวบรวมเงินให้เพียงพอ ใช้เงินจากที่ไหน และใครจะออกเท่าไร เพื่อไม่ให้ลูกหลานหรือเกิดความขัดแย้งระหว่างจัดงานศพ
- กำหนดและแจ้งญาติผู้ใหญ่ และทาบทามผู้ช่วยเหลือ/อาสาในหน้าที่ต่าง ๆ
- คิดงานที่คาดว่าจะเกิดขึ้น และกำหนดผู้รับผิดชอบ พร้อมมอบอำนาจในการจ่ายเงินในแต่ละกิจกรรม
- จัดเตรียมเสื้อผ้าที่จะใช้ในงาน และแจ้งญาติสนิทให้เตรียมไว้แต่เนิ่น ๆ เพื่อลดปัญหาธุรการ
- ตรวจสอบสิทธิ์ของผู้ป่วยและบุตร ทั้งในส่วนที่เป็นเจ้าหน้าที่รัฐ / บริษัทเอกชน และที่ได้รับจากองค์กรของชุมชนท้องถิ่น
- กำหนดผู้บวชหน้าไฟ (ถ้ามี)

วันตาย / วันรดน้ำศพและสวดพระอภิธรรม

- การรับศพออกจากโรงพยาบาล (สำเนายืนยันการเสียชีวิต / ใบมรณบัตร สำเนาบัตรประชาชนผู้ไปรับ) เตรียมรูปเทียน ตะเกียง ใบเบิกทาง สายสิญจน์ เงินค่ารถรับศพ และปัจจัยถวายพระไปด้วย
- จัดเตรียมสถานที่และอุปกรณ์รดน้ำศพ นำเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย รองเท้า ของผู้ตาย เพื่อใส่ไปในโลง (ตามความเชื่อ)
- ประมาณการผู้มาร่วมงานงาน เพื่อส่งน้ำและอาหารว่างเลี้ยงแขกตอนสวดพระอภิธรรม รวมน้ำสำหรับพระสงฆ์
- เตรียมอุปกรณ์ที่ใช้ในการรดน้ำศพ (ดอกไม้ รูปเทียน ผ้าคลุมศพ ที่รดน้ำศพ พร้อมพานรอง น้ำอบไทย ฯลฯ) บางแห่งทางวัดจัดเตรียมให้
- เตรียมช่างภาพ
- สิ่งที่ต้องจัดเตรียมในการสวดพระอภิธรรมทุกคืนคือ
 - กำหนดผู้จุดรูปเทียนบูชาพระพุทธรูป พระธรรม หน้าศพ และถวายไทยธรรม
 - เตรียมของถวาย จตุปัจจัย รูปเทียน
 - ปัจจัยสำหรับถวายพระสวดอภิธรรม

วันฌาปนกิจ

โดยทั่วไป ขั้นตอนหลักประกอบด้วย การเชิญศพขึ้นตั้งบนศาลาบำเพ็ญกุศลและจัดสิ่งของต่างๆ การถวายภัตตาหารเพล การเลี้ยงอาหารกลางวัน ญาติมิตร พระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนา สวดมาติกาบังสุกุล และการถวายผ้าบังสุกุล วางดอกไม้จันทน์และประชุมเพลิง

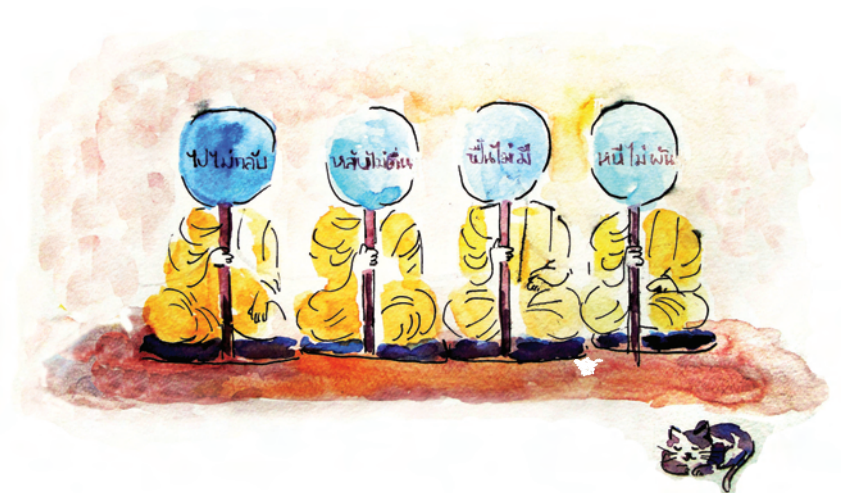
สิ่งที่ต้องจัดเตรียม

- เอกสารลำดับงานและการแบ่งมอบงานในการจัดเตรียมสิ่งของสถานที่ อาหาร
- เงินพร้อมซองที่ต้องจ่ายให้ส่วนต่างๆ โดยเจ้าหน้าที่ของชื่อผู้รับให้ชัดเจน เช่น พระที่ร่วมสวด ค่าบำรุงเมรุ / ค่าน้ำมันเผาศพ / ค่าเผาศพ ฯลฯ จัดเตรียมและกำหนดผู้อ่านคำไว้อาลัย (ถ้ามี)
- แจ้งประธานและผู้ถวายผ้าไตรบังสุกุลแต่ละคนให้ทราบล่วงหน้าเท่าที่ทำได้ (ถ้ามี)

ภายหลังฌาปนกิจ

- สรุปค่าใช้จ่ายที่ได้ดำเนินการไป
- ขอบขอบคุณผู้สนับสนุนและช่วยงาน
- กำหนดทำบุญครบรอบ 50 วัน 100 วัน (ถ้ามี)
แจ้งยกเลิกหรือเปลี่ยนชื่อเอกสารผูกพันทางกฎหมายต่างๆ ของผู้ตาย
- เช่น บัตรเอทีเอ็ม บัตรเครดิต โทรศัพท์มือถือ เป็นต้น

ฉลาดไปงานศพ

คนไม่น้อยคิดว่า การไปงานศพคือการทำหน้าที่ทางสังคมที่มีต่อผู้ตายและญาติผู้ตาย หลังจากทักทายเจ้าภาพแล้วก็หาที่นั่งใกล้คนรู้จัก พูดคุยถามสารทุกข์สุกดิบของกันและกัน ในช่วงพระสงฆ์สวดพระอภิธรรม ก็อาจพูดคุยหรือไม่ก็นั่งพนมมือ แต่ใจคิดถึงเรื่องอื่นเพราะไม่รู้ความหมายในบทสวด เมื่อสวดเสร็จก็รับประทานอาหารว่างแล้วอำลาเจ้าภาพ ถือเป็นเรื่องพีธี

แท้จริง หากเข้าใจที่มาและความหมายของพิธีกรรมต่างๆ งานศพถือเป็นพิธีที่สามารถเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ได้มากมาย โดยเฉพาะมุมมองต่อชีวิตและสังขารชีวิต ขณะเดียวกัน ผู้ไปงานศพอาจใช้งานนี้ขอโอกาสกรรมหรือให้อภัยผู้ตายเพื่อปลดปล่อยเรื่องค้างคาใจ แสดงความเห็นอกเห็นใจหรือฟื้นคืนความสัมพันธ์กับญาติผู้ตายได้อีกด้วย

ในการไปงานศพควรเตรียมทางกายภาพให้พร้อม เช่น การแต่งกายด้วยชุดสุภาพ เตรียมเงินช่วยเหลืองานศพ ในกรณีไปงานศพของ

คนต่างศาสนา ควรศึกษาพิธีการล่วงหน้า เช่น เมื่อคนมุสลิมตายแล้วจะรีบจัดการฝังศพโดยเร็วภายใน 24 ชั่วโมง โดยก่อนที่จะมีการนำผู้ตายไปฝัง จะต้องมีการอาบน้ำศพซึ่งมักทำที่บ้าน การละหมาดให้ศพทำที่มัสยิด แล้วนำศพไปฝังที่สุสาน ญาติมิตรที่ไม่ใช่คนในครอบครัวนิยมไปเยี่ยมศพและแสดงความเสียใจแก่ญาติที่บ้าน หากไปร่วมงานที่บ้านไม่ทัน ผู้ชายสามารถไปร่วมการละหมาดที่มัสยิดได้ และผู้หญิงจะไม่ไปร่วมพิธีที่สุสาน ส่วนงานศพของคนคริสต์นิยมจัดที่วัดคริสต์หรือที่บ้าน โดยจะมีการตั้งศพสดอธิษฐานก่อนพิธีฝังศพ 3, 5, 7 วัน เวลา 19.00 น. จากนั้น มีพิธีเคลื่อนศพไปฝังที่สุสาน เป็นต้น ผู้ไปร่วมงานสามารถอธิษฐานขอให้ดวงวิญญาณของผู้ตายไปสู่สวรรค์ หรือกล่าวขอให้อิสรกรรมเช่นเดียวกับศาสนาพุทธ

ทั้งนี้ สิ่งที่สำคัญยิ่งกว่าคือการเตรียมใจเพื่อให้กำลังใจผู้สูญเสีย และเรียนรู้ัจธรรมเกี่ยวกับความตายที่จะเผยตัวให้เห็นในงานศพนั้นเอง

อยู่เป็นเพื่อน / ให้กำลังใจ

คนโบราณมีประเพณีการไปเยี่ยมเยียนที่เรือนชานของผู้ตายเพื่อเป็นเพื่อนและให้กำลังใจเจ้าของบ้าน เช่น ชาวล้านนามีพิธีอยู่ “เฮือนเย็น” โดยหลังพิธีศพ ญาติมิตรจะกลับไปยังบ้านเจ้าภาพงานศพเพื่อช่วยเก็บข้าวของเครื่องใช้ ทำความสะอาดบริเวณบ้าน กลางคืนก็ยังอยู่เป็นเพื่อนเจ้าภาพที่บ้าน หนุ่มสาวได้มีโอกาสพบปะพูดคุยกัน คนเฒ่าคนแก่จะเล่านิทานตลกพื้นบ้านให้เด็ก ๆ และผู้สนใจฟัง โดยทำเช่นนี้ต่อเนื่องกัน 3-7 คืน ส่วนในภาคอีสานก็มีพิธีคล้ายคลึงกัน เรียกว่าพิธี “จันเฮือนดี”

ปัจจุบัน พิธีดังกล่าวสูญหายไปตามความเปลี่ยนแปลงทางสังคม ที่คนส่วนใหญ่มีภาระหน้าที่การทำงานรัดตัว แต่ในฐานะเพื่อนฝูง ภายหลังงานศพเราอาจแสดงความห่วงใยและทำให้ญาติผู้ตายอุ่นใจว่า ไม่ได้อยู่โดยลำพัง ด้วยการเสนอตัวไปเยี่ยมเยียนที่บ้าน หากิจกรรมทำร่วมกัน หรือการทักทายผ่านสื่อออนไลน์ต่างๆ เป็นระยะๆ เป็นต้น

ฟังอย่างตั้งใจ

ผู้เชี่ยวชาญด้านการดูแลความโศกเศร้าจากการสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักกล่าวไว้ว่า ความโศกเศร้าอาจคงอยู่เพียงไม่กี่สัปดาห์ ไม่กี่เดือน หรืออาจนานถึงสองปี แล้วควรกลับคืนสู่ภาวะปกติ หากยาวนานกว่านั้น ควรได้รับการดูแลช่วยเหลือเป็นพิเศษ ซึ่งในกรณีผู้สูญเสียรู้สึกโศกเศร้าอย่างรุนแรงและจมดิ่งอยู่กับความโศกเศร้านั้น สิ่งที่จะช่วยได้มากที่สุดคือการฟังอย่างมีเมตตา ฟังโดยไม่โต้แย้ง จนกว่าผู้สูญเสียจะตระหนักด้วยตัวเองว่า ความสูญเสียส่งผลกระทบต่อตัวเองและผู้อื่นอย่างไร

ในฐานะผู้ฟัง ควรรับฟังเรื่องราวของผู้ที่ต้องการเล่าอย่างตั้งใจ แสดงความใส่ใจแต่ไม่ซักถามถึงเรื่องอดีตจิตใจ เช่น เขาตายอย่างไร หรือเธอจะอยู่ต่อไปอย่างไร เพราะจะเป็นการตอกย้ำความเจ็บปวดและสร้างความกังวลใจให้แก่ผู้สูญเสียมากยิ่งขึ้น

ผู้ฟังอาจรู้สึกอดีตจิตใจเมื่อมีคนร้องไห้ตรงหน้าและหาทางคลี่คลายความอดีตนั้นด้วยพูดลอบโยน เห็นอกเห็นใจ ห้ามปราม หรือแนะนำสิ่งสอน เช่น “อายุยังน้อยอยู่แท้ๆ ไม่น่าไปเร็วเลยนะ” “อย่าร้องนะ เดี่ยวคนตายจะไม่สงบ” “สงบจิตสงบใจไว้บ้างเถอะ” “ทุกอย่างจะเรียบร้อย” หรือ

“ทำใจเถอะนะ เขาไปได้แล้ว” การใช้คำพูดปลอบใจผู้สูญเสียเป็นเรื่องละเอียดอ่อน ก่อนพูดควรพิจารณาสถานการณ์และสิ่งที่ปรากฏตรงหน้าอย่างเหมาะสมแทนการพูดเพราะความเคยชิน เนื่องจากอาจตอกย้ำความสูญเสีย ทำให้ผู้ฟังกักเก็บอารมณ์โศกเศร้าหรือความรู้สึกได้แย้มไม่เห็นด้วยอยู่ภายใน ซึ่งส่งผลเสียต่อจิตใจในระยะยาว ในภาวะเช่นนี้ ผู้สูญเสียต้องการเพียงการรับฟังและความเข้าใจ โดยไม่จำเป็นต้องอ้างอิงถึงเหตุผลหรือสิ่งควรไม่ควร การปลอบใจที่ดีที่สุดคือการนั่งรับฟังโดยส่งสายตาและท่าทีใส่ใจ หรือถามไถ่ว่ารู้สึกอย่างไร ต้องการความช่วยเหลือใดหรือไม่

พิจารณาความตาย

“การมาเผาศพ คนโบราณเชื่อว่าได้อานิสงส์มาก อานิสงส์มันอยู่ที่ตรงไหน? ก็อยู่ที่ตรงที่เราได้ปัญญา ได้ความรู้ความคิดเกี่ยวกับศพ เอามาเป็นเครื่องเตือนใจ แล้วเรานำไปประพฤติปฏิบัติ นั่นแหละคืออานิสงส์ คือสิ่งที่เราได้”

หลวงพ่อบุญญานันทภิกขุ

การเคารพศพ

เมื่ออยู่หน้าศพให้ระลึกไว้ 3 อย่าง หนึ่งคือ เວ်ງ ภาวี หมายถึง ต่อไปเราก็ต้องเป็นแบบนี้ หนึ่งคือ เວ်ງ รัမ်โม สิ่งนี้คือธรรมชาติ อีกหนึ่งคือ เວ်ງ อะนะตีโต ทุกชีวิตไม่สามารถหนีสิ่งนี้พ้น

การฟังบทสวด

การตั้งใจร่วมงานศพคือการทำบุญกุศลอันยิ่งใหญ่ และแผ่บุญกุศลนั้นให้ผู้ตายได้อนุโมทนา เพื่อให้เขามีกำลังไปสู่สุคติ แม้งานศพจะเต็มไปด้วยพิธีกรรมและบทสวดที่เราไม่เข้าใจ ให้ใช้โอกาสนี้รวบรวมจิตใจว่าจะตั้งใจอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย และหากมีโอกาสทำความเข้าใจกับบทสวด

ต่าง ๆ ล่วงหน้าจะเป็นการดี เพื่อจะได้ให้น้อมนำความหมายในบทสวดเหล่านี้มาเตือนใจตัวเอง

การฟังธรรม

มี 2 แบบ แบบหนึ่งคือ ฟังเอาเนื้อหาสาระ เช่น การฟังเทศน์ ต้องฟังเป็นภาษาไทย ต้องฟังแล้วรู้เรื่อง นำไปใช้ได้ กับอีกแบบหนึ่งคือ ฟังเอาสมาธิ เช่น การฟังพระสวดเจริญพระพุทธรูป หรือ สวดพระอภิธรรม แบบนี้ไม่จำเป็นต้องรู้ความหมาย ให้ปล่อยใจฟังเสียง ไม่ออกแวก คิดโนน คิดนี่ ให้จิตเป็นสมาธิ การฟังแบบนี้ หากพะว้าพะวังกับคำแปล จิตจะไม่เป็นสมาธิ

เมื่อถึงเวลาถวายผ้าถวายปัจจัยต่าง ๆ ก็ให้ตั้งใจน้อมถวายร่วมกับเจ้าภาพ เมื่อพระเริ่มสวด ยถา สัพพี ก็ตั้งใจนึกกล่าวคำอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายได้อนุโมทนา และร่วมกันน้อมจิตให้มีความเมตตาต่อกัน แล้วแผ่เมตตาขึ้นให้กับผู้ตายได้รู้สึกถึงความเย็นสบายของจิตใจ

การเผาผี

หลวงพ่อบุญญานันทภิกขุเคยกล่าวไว้ว่า เวลาเผาผี อย่าเผาแต่ผิวนอก ให้เผาผีในเสียบ้าง ผีในในที่นี้หมายถึงสิ่งที่ไม่ดังามในใจ ถ้าเกิดบ่อย ๆ จะยุ่งยากลำบากใจ เดือดร้อนทั้งตัวเองและผู้อื่น เวลาขึ้นไปเผาก็คิดว่า “เรานี้อีกไม่นานก็ตายแล้ว อะไรที่ไม่ดีและบกพร่องก็ละเลิกเสีย และมีความตั้งใจว่าจะเลิกทำสิ่งเหล่านั้น เท่ากับเผาผีในใจเรา”

จะเห็นได้ว่าความตายของคนคนหนึ่ง และพิธีศพ มีพุทธพจน์ทางปัญญารอให้เราค้นพบมากกว่าการทำหน้าที่ทางสังคมหรือทำตามประเพณีปฏิบัติ ดังคำกล่าวของหลวงพ่อบุญญานันทภิกขุว่า “ไปงานศพทุกครั้งฉลาดทุกครั้ง” และ “ได้กำไร” ไม่ใช่ “มาเปล่าไปเปล่า”

oooooooooooooooooooo

ฉลาดทำศพแบบร่วมสมัย

oooooooooooooooooooo

ในโลกยุคปัจจุบัน ผู้คนมีโอกาสดိ้นข้อมูลและทำความเข้าใจที่มาและความหมายของพิธีศพมากขึ้น ขณะเดียวกัน สังคมไทยเป็นสังคมที่เปิดกว้างในการกำหนดพิธีศพที่แสดงถึงความคิดความเชื่อร่วมสมัย ดังนั้น จึงมีการจัดงานศพที่แตกต่างไปจากประเพณีนิยมเพิ่มมากขึ้น ทิศทางของงานศพแนวใหม่ที่เกิดขึ้นล้วนเป็นไปเพื่อตอบใจหัยสำคัญคือ การมีความหมาย ประหยัด และเกิดบุญ ในที่นี้หมายถึงการไม่เบียดเบียนตัวเอง ครอบครัว ผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม ส่วนผู้ไปร่วมงานศพก็เริ่มปรับตัวไปในทิศทางเดียวกัน ตัวอย่างเช่น

- ชายผู้หนึ่งออกแบบงานศพของตัวเองโดยดเว้นเครื่องเสียง พลุ ดอกไม้ และการสวดพระอภิธรรม โดยให้เหตุผลว่า เป็นบทสวดภาษาบาลีที่คนส่วนใหญ่ฟังไม่รู้เรื่อง สิ่งทดแทนคือเสียงธรรมเทศนาของพระภิกษุซึ่งคนไทยนับถือกันว่าเป็นผู้รู้ธรรม ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ และเคยเทศนาเกี่ยวกับงานศพหรือความตายความยาวไม่เกินครึ่งชั่วโมงเพื่อเป็นธรรมทานอย่างแท้จริงแก่ผู้มาร่วมงานศพ

- คุณหมอท่านหนึ่งจัดงานศพให้มารดา โดยกำหนดให้รดวัน พวงหรีดดอกไม้ทั้งสดและแห้ง ซึ่งเมื่อเสร็จงานแล้วกลายเป็นขยะรกโลก แต่รับพวงหรีดพัดลม ซึ่งสามารถนำไปบริจาคแก่วัดและโรงเรียนได้ใช้ ประโยชน์ต่อไป

- สามีนักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจัดงานศพให้ภรรยาโดยประดับ ตกแต่งสถานที่ด้วยกล้าไม้ผลพันธุ์ดี และเมื่อเสร็จสิ้นงานก็แจกกล้าไม้ให้แก่ญาติมิตรเป็นของชำร่วย และบริจาคให้แก่วัดเพื่อนำไปปลูกให้ออกดอกผล และสร้างความร่มรื่นแก่โลกต่อไป

- นักธุรกิจหญิงที่ต้องไปงานศพอยู่เป็นนิจ เปลี่ยนมาใช้พวงหรีด หนังสือจากสำนักพิมพ์หนังสือธรรมะแทนการใช้พวงหรีดโฟมและดอกไม้ เพราะเห็นว่าเจ้าภาพสามารถนำหนังสือดังกล่าวไปบริจาคต่อได้

- ในงานศพมารดาของผู้บริหารองค์กรพัฒนาเอกชน มีการจัด สันทนาการก่อนการสวดพระอภิธรรม โดยเชิญวิทยากร 3 - 4 คนมาร่วม สันทนาการในหัวข้อเกี่ยวกับความตาย จากนั้น นำเนื้อหาที่ได้ไปจัดพิมพ์ หนังสือเพื่อแจกเป็นวิทยาทาน

หนังสืองานศพ ของชำร่วยทางเลือก

ของชำร่วยงานศพเป็นประเพณีนิยมที่เจ้าภาพงานศพจัดหาเพื่อให้ ผู้มาร่วมงานระลึกถึงผู้ตายและเป็นสินน้ำใจที่มาร่วมงาน ของชำร่วยส่วนใหญ่เป็นของชิ้นเล็ก ๆ ที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ด้วย เช่น ยา หม่อง ยาต้ม พัด ภาชนะเล็ก ๆ เช่น จาน ชัน ถ้วย เป็นต้น แต่ปัจจุบัน

หนังสือแจกในงานศพเริ่มได้รับความนิยม เนื่องจากเป็นของชำร่วยที่ช่วย สร้างปัญญาให้กับผู้มาร่วมงานศพ ถือเป็นวิทยาทาน ซึ่งเป็นการอุทิศบุญ กุศลให้ผู้ตายไปด้วยในตัว

นักประวัติศาสตร์กล่าวว่า ความเป็น “พันธกิจสุดท้าย” ที่มนุษย์คนหนึ่งจะได้มีโอกาสทำประโยชน์แก่สังคม การเสียสละชีวิตหรือ การตายเพื่อชาติบ้านเมือง หากไม่มีโอกาสที่จะสละชีวิตเพื่อชาติบ้านเมือง ก็ต้องทำให้การตายอย่างธรรมดาสامัญญ์นั้นมีคุณค่ามากที่สุด หนึ่งใน หนทางนั้นคือ การทำหนังสืออนุสรณ์ในงานศพ ซึ่งมักจะถือว่าเป็นตัวแทน ของคนคนนั้น

“คุณค่า” มักเปลี่ยนแปลงไป ตามสภาพสังคม ดังเช่นในช่วงปี 2520 - 2550 หนังสืองานศพส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับ “เครือข่าย” “สายสัมพันธ์” สะท้อนผ่านคำ ไว้อาลัยของผู้หลักผู้ใหญ่หรือญาติพี่น้อง ในหนังสืองานศพของคนผู้นั้น

ปัจจุบัน ธุรกิจยุคใหม่ทำให้องค์กรธุรกิจและองค์กรการกุศลจัด เตรียมหนังสือที่มีเนื้อหาสาระเหมาะสมและตรงกับความต้องการของยุค สมัยไว้ตอบสนองความต้องการแบบเร่งด่วน เพียงแค้ใบปะหน้าบอก ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ตายและเจ้าภาพก็ใช้งานได้แล้ว หนังสือจึงได้รับเลือกให้ เป็นของชำร่วยงานศพมากขึ้น ส่วนเนื้อหาที่สะท้อนความต้องการของ สังคมที่แสวงคุณภาพชีวิตที่ดี หนังสือเกี่ยวกับศาสนาและสุขภาพจึงได้รับ ความนิยมในปัจจุบัน

พวงหรีดแนวใหม่

แม้เจ้าภาพจะแจ้งรับพวงหรีดและขอรับเป็นเงินบริจาคเพื่อนำเงินไปใช้ใน กิจกรรมเพื่อสังคม แต่ในคืนแรกๆ ของงานศพของอดีตประธานหอการค้าผู้มีชื่อเสียงท่านหนึ่ง มีผู้ไปวางพวงหรีดถึง 1,200 ชิ้น หาพวงหรีดราคาชิ้นละ 1,000 - 3,000 บาท จะเป็นเงิน 1.2-3.6 ล้านบาท และในวันรุ่งขึ้น พวงหรีดเหล่านั้นก็ถูกนำไปทิ้ง เพื่อเปิดพื้นที่ให้พวงหรีดชุดใหม่ในวันต่อมา

การวางพวงหรีดเป็นประเพณีของชาวตะวันตกที่นิยมนำดอกไม้ไปวางเพื่อระลึกถึงผู้ตาย ในบ้านเราเริ่มได้รับความนิยมตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 และกลายเป็นประเพณีนิยมในโอกาสต่อมา สารหลักในพวงหรีดคือการแสดงความเสียใจต่อเจ้าภาพและบอกกล่าววว่า ตัวเองและครอบครัวมาเคารพศพแล้ว พวงหรีดจึงมักมีชื่อเสียงเรียงนามของผู้ให้ติดไว้

ประเด็นชวนคิดก็คือ พวงหรีดที่ทำจากดอกไม้สด ดอกไม้แห้ง โฟม และพลาสติก สร้างขยะจำนวนมาก บ้างก็ว่าโฟมที่ใช้ในพวงหรีดนั้นมากกว่าโฟมจากประเพณีลอยกระทงเสียอีก เพราะการวางพวงหรีดมีทุกวัน ส่วนลอยกระทงมีเพียงปีละหนึ่งวัน นอกจากนี้ พวงหรีดยังสร้างภาระให้แก่พระสงฆ์และเจ้าหน้าที่ในการกำจัดอีกด้วย

พระผู้ใหญ่บางท่านออกมารณรงค์ให้งดประเพณีวางพวงหรีด โดยเปลี่ยนเป็นนำคุณธรรม น้ำใจ ความห่วงใย ความรักใคร่สามัคคี วัสดุสิ่งของ หรือเงินไปช่วยเจ้าภาพแทน บางท่านเทศนาให้ญาติโยมเลือกพวงหรีดด้วยสติ ประหยัดบ้าง และไม่ทำลายโลก⁹

นับเป็นเรื่องที่น่ายินดีที่กระแสนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทำให้ทุกวันนี้เราได้ยินอยู่บ่อยๆ ว่าเจ้าภาพแจ้งรับพวงหรีด แต่ขอบริจาคเงินเพื่อนำไปทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายแทน นอกจากนี้ ปัจจุบันยังมีการทำพวงหรีดจากวัสดุที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ซ้ำได้ เช่น ผ้า พัดลม จักรยาน นาฬิกา หนังสือ อุปกรณ์การศึกษา เครื่องสังฆทาน ต้นไม้ ฯลฯ ซึ่งจากการสำรวจพบว่าราคาไม่แตกต่างจากพวงหรีดดอกไม้สด

ราคาพวงหรีด สำรวจปี พ.ศ. 2557	
พวงหรีดดอกไม้สด	500 – 9,500 บาท (ตามขนาดและชนิดดอกไม้)
พวงหรีดดอกไม้แห้ง-ประดิษฐ์	500 – 3,000 บาท
พวงหรีดที่ทำจากผ้า	300 – 1,500 บาท
พวงหรีดพัดลม	1,000 – 3,500 บาท (ตามยี่ห้อและขนาด)
พวงหรีดหนังสือ	800 – 2,000 บาท
พวงหรีดกล่องนาบุญ (อุปกรณ์การศึกษา)	800 – 10,000 บาท
พวงหรีดต้นไม้	800 – 2,000 บาท

9 หรีดงานศพ. วัดป่าโสมพนัส. 12 กันยายน พ.ศ. 2553

งานศพอุดมปัญญา

งานศพชุมชนร่วมใจที่บ้านดง

แม้ความเป็นชุมชนจะช่วยเกื้อหนุนเจ้าภาพในการจัดงานศพ แต่ประเพณีนิยมต่างๆ ก็อาจสร้างความเดือดร้อนลำบากใจให้แก่เจ้าภาพเช่นกัน ดังเช่นกรณีชาวชุมชนบ้านดง จ.ลำปาง ที่นิยมจัดงานศพโดยมีการเลี้ยงเหล้าและซื้อหาสิ่งของต่างๆ เช่น ปราสาทศพและโลงศพ จากภายนอกชุมชน ผลก็คือ เจ้าภาพส่วนใหญ่มักมีภาระหนี้สินจากการจัดงานศพ

ภายหลังปี พ.ศ. 2545 ข้อมูลจากการวิจัยการจัดงานศพอย่างพอเพียงที่วิเคราะห์ให้ชาวบ้านรับรู้ถึงความแตกต่างของค่าใช้จ่ายในการจัดงานศพแบบเดิมและการจัดงานศพแบบพอเพียง จนร่วมใจกันงดเหล้าในงานศพได้สำเร็จ ต่อมาในปี พ.ศ. 2548 ก็ขยายผลไปสู่การทำโลงศพ / ปราสาทศพภายในชุมชนด้วยการแบ่งงานกันทำแทนการซื้อหรือจ้างคนภายนอก จากเดิมที่ต้องใช้เงินค่าปราสาทศพและโลงศพประมาณ 7,000-10,000 บาท เหลือเพียงค่าวัสดุอุปกรณ์ 1,000 - 1,500 บาทเท่านั้น

ทั้งนี้ เมื่อมีคนตายในหมู่บ้าน ผู้สูงวัยชายหญิงและมัคนายกจะดูแลเรื่องสิ่งของและขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม กลุ่มพ่อบ้านที่มีฝีมือด้านงานช่างจะรับผิดชอบเรื่องการทำโลงศพและปราสาทศพ กลุ่มแม่บ้านดูแลเรื่องการประกอบอาหาร การจัดเก็บถ้วยชาม และการเสิร์ฟอาหาร โดยมีกลุ่มเยาวชนมาช่วยเสริม กลุ่มสกล่าห์รับผิดชอบเรื่องการบรรเลงปีพาทย์ระหว่างพิธีกรรม ส่วนพระสงฆ์รับผิดชอบเรื่องการทำเทศนาธรรมและสวดพระอภิธรรม

ผลจากการวิจัยพบว่า ปัจจุบันชาวบ้านดงส่วนใหญ่ไม่มีภาระหนี้สินจากการจัดการศพ

“แห่ก่อนบ้านเฮา หีดก่อนบ้านเฮา ปราสาทก่อนบ้านเฮา ช่วยกันแบ่งจ้างงาม ตะก่อนต้องเสียสวดคงไปซื้อในเวียง ยะจะอ้อเงินเหลือ คนตุ๊กคนยากเป็นก่อนจะได้มีเหลือ (ขบวนแห่ที่บ้านเฮา โลงศพและปราสาทศพ บ้านเราก็ตช่วยกันทำเสียส่วย แต่ก่อนต้องเสียเงินไปซื้อในเมือง ทำอย่างนี้เงินเหลือ คนยากคนจนก็ยังมิเงินเหลือ)”

(ชาวบ้านชุมชนบ้านดงท่านหนึ่ง, สัมภาษณ์, 20 ธันวาคม พ.ศ. 2552)

งานศพเรียบง่ายที่วัดชลประทานรังสฤษฎ์

หลวงพ่อบุญญานันทภิกขุ อดีตเจ้าอาวาสวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอบางบาล จังหวัดนนทบุรี กำหนดให้ตั้งศพภายในวัดได้ไม่เกิน 3 คืน ไม่ต้องมีพวงหรีดมาเคารพศพ ดอกไม้ก็จัดเพียงเล็กๆ น้อยๆ ไม่มีดนตรี

ปีพาทย์มาบรรเลงกล่อมศพ ไม่อนุญาตให้จัดอาหารเลี้ยงไม่ว่าอาหารคาวหวานหรือประเภทใด ๆ จะมีบ้างก็เพียงแค่น้ำดื่มรับแขกที่มาร่วมงานเท่านั้น สวดพระอภิธรรมเพียงจบเดียวเมื่อสวดศพเสร็จแล้ว ต้องฟังธรรมต่อ

เวลาที่ใช้ในการบำเพ็ญกุศลศพไม่เกินหนึ่งชั่วโมง รวมเวลาเปิดศาลาสวดศพและเวลาทำพิธีไม่เกินสองชั่วโมง ทำพิธีเสร็จก็ปิดศาลา ห้ามการนอนเฝ้าศพ เจ้าภาพสามารถกลับบ้านแล้วไปทำงานตามปกติได้ ตอนเย็นเสร็จงานแล้วก็มาทำพิธีตามปกติ

หลวงพ่อบุญญานันทภิกขุเคยกล่าวถึงที่มาของการจัดงานศพแบบนี้ไว้ในการแสดงธรรมเรื่อง “การทำศพแบบประหยัด” วันอาทิตย์ที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2525 และการแสดงธรรมหัวข้อเกี่ยวกับความตายอื่นๆ มีใจความดังนี้

การทอดผ้าบังสุกุล

แรกทีเดียวต้องการให้พระไปพิจารณาศพว่ามีความแก่ มีความเจ็บ มีความตายเป็นธรรมดา ไม่สามารถจะหนีพ้นไปได้ สมัยก่อนต้องเปิดหีบวางไว้ก่อนให้พระไปดูเป็นภาพเตือนตาเตือนใจ แต่ปัจจุบันไม่ได้เปิดหีบให้พระพิจารณา แค่อาสายสัจจนผู้ออกมาจากหีบ เข้าไม่ถึงเนื้อแท้ของเรื่อง นอกจากนี้ ปัจจุบันการทอดผ้าบังสุกุลยังเป็นเครื่องแสดงเกียรติและศักดิ์ศรีของผู้มาร่วมงานว่าคนเป็นประธานทอดผ้าจะมีตำแหน่งใหญ่โตแค่ไหน ใครจะเป็นคนทอดผ้าก่อนหลัง

การสวดพระอภิธรรม

“...สวดพอเป็นพิธีเล็กน้อย เพราะว่า การสวด ไม่ใช่สวดศพสวดผี แต่สวดเพื่อให้คนเป็นฟัง เมื่อคนเป็นฟังไม่รู้เรื่อง สวดทำไมนาน ๆ เสียเวลาเปล่า ๆ ... สวดสักจบหนึ่งก็พอแล้ว แล้วก็ควรจะนิมนต์พระมาแสดงธรรม พุทธภาษาไทยง่าย ๆ ให้คนที่มาประชุมกันเกิดความรู้ความเข้าใจดีกว่า”

การจัดดอกไม้

“เมื่อก่อนนี้ไม่มีการจัดดอกไม้ขึ้นไปตามราวบันได เดี่ยวนี้มีจัดทุกแห่ง อาตมาจำได้ว่า เพิ่งเกิดขึ้นเมื่อสักปีกลายนี้เอง เพราะกลัวว่าไม้มันมาก ดอกไม้มาก ก็เลยจัด เมื่อจัดขึ้นสักรายแล้ว รายอื่นก็ทำตาม...สมัยก่อนนี้ เขาตั้งโหงศพไว้ แล้วเขาจัดดอกไม้ข้าง ๆ ใส่แจกันพอสวยพองาม เดี่ยวนี้ดันขึ้นไปวางไว้บนโหงเลย ดูแล้วมันไม่สมควร เราประดับแต่ข้างล่างก็พอแล้ว บนโหงนั้นไม่ต้องมีอะไร เอาผ้าคลุมไว้ เป็นผ้าดำก็ได้”

การจัดรูป

“ไม่จำเป็นต้องจัดรูป สอนตัวเองด้วยการนั่งพิจารณาที่ศพ ได้ ปัญญา แทนที่จะไปยุ่งกับจัดรูปจุดเทียน...มา 1 คนจุด 1 ก้าน คนละก้าน แต่มัน 10 ก้าน 20 คน 30 คน 100 คน ควั่นกลบศาลาแล้วควั่นโขมก แล้วศาลาเดี่ยวนั้นกระจกทั้งนั้น ปิดกระจกไว้ ยิ่งจุดมาก ๆ ควั่นก็มาก มันไม่เหมาะ น่าจะช่วยกันเลิก คือไม่ต้องจุดอะไร แต่เราไปนั่งจุดใจเราให้สว่างขึ้น ด้วยปัญญา...ไปถึงก็นั่งลงกราบ นั่งลงกราบ แล้วก็นั่งสงบใจ นึกแผ่ส่วนบุญให้แก่ผู้ตาย หรือหลังจากนั้นก็นั่งบอกตัวเองว่า ดูไว้บ้างเถอะ ชีวิตคนมันก็

เท่านั้นแหละ อยู่ในโลกรุ่นวายกันไปตามเรื่องตามราว แต่ผลที่สุดมันก็ตายอย่างนี้ ตายแล้วเอาอะไรไปได้บ้าง ตีกแถวไร่นาสาโท เงินทองในธนาคาร หรือเอาอะไรไปได้บ้าง ไม่มีอะไร มาเปล่า ไปเปล่า”

เลี้ยงอาหารหลังสวดพระอภิธรรม

“...ไม่ประหยัด เรื่องเลี้ยงนะ ตั้งศพ 7 คืนนี้ต้องเลี้ยงทุกคืน ๆ เสียเงินเท่าไร เจ้าภาพเป็นทุกข์เพราะคุณพ่อคุณแม่ตายนี้ก็พอแล้ว ยังมาเป็นทุกข์เรื่องหาของเลี้ยงอีก เลี้ยงพอดีพอร้ายก็ได้ กลัวคนนินทา กลัวไม่สมเกียรติ ก็ต้องทำเต็มที่ สิ้นเปลืองมาก อาตมาได้ศึกษาแล้ว งานศพหนึ่งเลี้ยงเท่าไร แล้วก็เลยประกาศว่า งานศพที่วัดชลประทานไม่มีการเลี้ยง โยมรับได้ เขาพอใจ...”

งดพวงหรีด

“พวงหรีดนี้ก็แพง พวงละ 400 - 500 แล้ว ถ้าศพที่มีคนรู้จักมาก ๆ เป็นเงินรวมแล้วตั้งแสน สิ้นเปลือง เลยแนะนำว่า เอาเงินใส่ซอง เขียนชื่อ บ้านเลขที่ เบอร์โทรศัพท์ด้วย มอบเจ้าภาพ เจ้าภาพเก็บเงินเหล่านี้ไว้ ทำศพเสร็จแล้ว รวมญาติมานั่งเปิดซองกัน จดไว้ใครทำอะไร ๆ จะได้เอาคืนเขา เวลาเขาตายกัน แล้วเงินนี้อะไรเอาไปใช้ เอาไปทำบุญ มูลนิธิ สมาภาชาตอะไรเยอะเยอะเป็นส่วนรวม ทำอย่างนั้นมันจะเกิดประโยชน์มากกว่าที่ซื้อพวงหรีด”

งานศพหลวงพ่อดำเขียน สุวันโน

เรียบง่าย เปี่ยมพลัง และมีความหมาย

การจัดงานศพของพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ที่เป็นที่นับถือมักเต็มไปด้วยขั้นตอนและพิธีการที่ใช้ทั้งเวลาและทรัพยากรอื่นๆ อาทิ เก็บศพไว้ข้ามปี สร้างเมรุที่ใหญ่โตสมฐานะ และบรรจุอัฐิในเจดีย์ที่ใหญ่โตพอกัน

ทว่างานศพของหลวงพ่อดำเขียน สุวันโน อดีตเจ้าอาวาสวัดป่าสุคะโตและวัดภูเขาทอง อำเภอแก่งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ และพระอาจารย์ผู้เผยแผ่การเจริญสติสายหลวงพ่อเทียน จิตตสุโกที่เน้นการเจริญสติรู้การเคลื่อนไหวของกายตามหลักสติปัฏฐาน 4 กลับเป็นไปอย่างเรียบง่ายและอุดมปัญญาอย่างแท้จริง

เมื่อหลวงพ่อดำเขียนละสังขารด้วยโรคมะเร็งต่อมน้ำเหลืองในช่วงเช้าตรู่ของวันที่ 23 สิงหาคม 2557 ก็จัดให้มีการรดน้ำศพเวลา 16.00 น. ของวันเดียวกัน แล้วตั้งศพไว้ ณ ภูมิจิตพิภพที่หลวงพ่อดำเขียน วัดภูเขาทอง ระหว่างวันที่ 23-29 สิงหาคม จากนั้น ถวายเพลิงสรีระสังขาร ณ เมรุวัดภูเขาทอง ในที่ 6 กันยายน 2557 รวมระยะเวลา 15 วัน

ที่ทำเช่นนี้ได้ด้วยเพราะหลวงพ่อดำเขียนได้สั่งเสียทั้งทางวาจาและเป็นลายลักษณ์อักษรไว้อย่างชัดเจน ประกอบด้วยสาระหลักคือ ขอให้จัดงานศพอย่างเรียบง่ายไม่ฟุ้งเฟ้อ ประกอบศาสนพิธีให้น้อย เน้นศาสนธรรมให้มาก ให้สวดพระอภิธรรมและธัมมจักกัปปวัตตนสูตรพร้อมการแปลเพื่อให้ญาติโยมเข้าใจความหมาย ให้เก็บศพไว้ที่กุฏิไม่เกิน 7 วัน แล้วเคลื่อนศพไปศาลาใหญ่ไม่เกิน 15 วัน ให้ใช้เมรุเผาศพเดิมร่วมกับชาวบ้าน ไม่ต้อง

สร้างใหม่ให้สิ้นเปลือง ส่วนอัฐิให้เก็บเวลาตีสี่หลังจากวันเผา อัฐิส่วนหนึ่งฝังไว้ที่ได้ต้นจันทน์ภูเขาทอง อีกส่วนหนึ่งบรรจุที่ลานปฏิบัติธรรมวัดป่าสุคะโต

ดังนั้น ในช่วงหกโมงเย็นของทุกวันจะมีการทำวัตรเย็นร่วมกันทั้งพระและฆราวาส โดยทางวัดได้เตรียมหนังสือสวดมนต์แปลไว้ให้ผู้เข้าร่วมทำวัตรเย็นสาธยายมนต์ไปพร้อมกัน จากนั้นมีการแสดงพระธรรมเทศนา ซึ่งจะสั้นเสร็จประมาณหนึ่งทุ่มหรือหนึ่งทุ่มครึ่ง

ส่วนพิธีการในวันถวายเพลิงเป็นไปอย่างเรียบง่าย มีการแสดงธรรมครึ่งชั่วโมง ไม่มีการชักผ้าบังสุกุล เพราะหลวงพ่อดำเขียนกล่าวไว้ว่า ปัจจุบันเป็นพิธีกรรมที่ไม่มีความหมาย จากนั้น ญาติโยมวางดอกไม้เทียนหอมซึ่งเป็นสัญลักษณ์แสดงความเคารพครูบาอาจารย์ของหลวงพ่อดำเขียน คือหลวงพ่อเทียน จิตตสุโก แล้วถวายเพลิง เป็นอันเสร็จพิธี รุ่งสว่างวันรุ่งขึ้นมีการเก็บและบรรจุอัฐิตามคำสั่งเสียของหลวงพ่อดำเขียน

หลวงพ่อดำเขียนเป็นพระที่ให้ความสำคัญกับธรรมชาติ เพื่อแสดงความเคารพและระลึกถึงหลวงพ่อดำเขียน ศิษย์และญาติโยมจึงพร้อมใจกันจัดเตรียมสถานที่และบรรยากาศภายในวัดให้เรียบง่ายและทำร้ายธรรมชาติน้อยที่สุด เช่น ใช้กระถางกระดาดเคลือบไซแทนจานหรือกล่องโฟมเพื่อใส่อาหาร เป็นต้น

พิธีศพของหลวงพ่อดำเขียนจึงเต็มไปด้วยความเรียบง่าย ศักดิ์สิทธิ์ มีพลัง และมีความหมายสมกับการเป็นการแสดงธรรมเป็นตัวอย่างให้ญาติโยมเห็นเป็นครั้งสุดท้าย และเป็นตัวอย่างงานศพที่เหมาะสมยิ่งนักกับสังคมไทยในยุคสมัยนี้

บทส่งท้าย

การมองความตายและพิธีศพปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปจากความเชื่อและพิธีกรรมแบบดั้งเดิมอย่างมาก ส่วนหนึ่งเพราะความเป็นชุมชนที่แตกสลายทำให้เกิดวิชาชีพใหม่ๆ เข้ามามีบทบาทในการจัดการการตายและพิธีศพมากขึ้น เช่น เจ้าหน้าที่ในโรงพยาบาล สัปเหร่อ (อาจารย์เมรุ) หรือบริษัทรับจัดการงานศพ ความรู้และทักษะในการจัดการงานศพจึงเลื่อนหายไป ความหมายในงานศพจึงถูกลดทอนลงไปด้วย

หนังสือเล่มนี้ได้นำเสนอความเชื่อ พิธีกรรม และหลักธรรมที่อยู่เบื้องหลังพิธีศพ ทั้งในอดีต และปัจจุบัน รวมทั้งเสนอทางเลือกในการจัดงานศพที่สอดคล้องกับหลักธรรม ประหยัด และได้บุญกุศลทั้งผู้ตายและผู้ยังอยู่ ด้วยความหวังว่าจะช่วยจุดประกายให้ผู้อ่านมีมุมมองใหม่ๆ เกี่ยวกับความตายและพิธีศพ มองเห็นความหมายจากปริศนาธรรม และขอเชิญชวนทุกท่านสร้างสรรค์งานศพให้เกิดกุศลธรรมในใจของทั้งผู้ร่วมและผู้จัดงาน กิจกรรมสำคัญที่หนุนเนื่องให้ชีวิตและสังคมดีงาม

อย่างไรก็ตามรูปแบบพิธีศพแบบร่วมสมัยที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้เป็นเพียงตัวอย่างจำนวนหนึ่ง หากผู้อ่านมีข้อมูลหรือประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับการจัดงานศพแบบร่วมสมัยที่ชาญฉลาด ขอเชิญชวนให้แบ่งปันเป็นวิทยาทาน โดยส่งข้อมูลมาได้ทั้งโครงการเผชิญความตายอย่างสงบ เครือข่ายพุทธิกา

โครงการเผชิญความตายอย่างสงบ เครือข่ายพุทธิกา

ความตายถูกรับรู้แต่ด้านความสูญเสีย เจ็บปวดทรมาน เป็นอุปมงคลนำหวาดกลัว จึงทำให้คนพากันแก่งัดลืมความตาย ไม่ตระหนักถึงความจริงว่า ความตายต้องมาเยี่ยมเยือนเราอย่างแน่แท้ในวันหนึ่ง

ความกลัวที่ตามมาด้วยการหลีกเลี่ยง และความประมาทที่ตามมาด้วยการละเลย ไม่สนใจการเรียนรู้การรับมือกับความตาย ทำให้เมื่อตนเองหรือคนใกล้ชิดต้องประสบกับความเจ็บป่วยหรือการตายเข้าจริง ๆ ก็ไม่สามารถจัดการได้อย่างมีสติ ผู้ประสบปัญหามากที่สุดคือผู้ป่วยที่ได้รับความทรมานจากการยืดความตาย ด้วยอุปกรณ์ทางการแพทย์ต่างๆ และอาจตายท่ามกลางบรรยากาศที่ไม่เป็นมิตรต่อการตายอย่างสงบ สมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ขณะเดียวกัน ญาติ ผู้ดูแล และครอบครัวก็ตกอยู่ในความเศร้าหมอง สิ้นหวัง ไร้ทางออก จากการแบกรับภาระการดูแลอย่างมหาศาล จากการยื้อชีวิตด้วยเทคโนโลยีเกินความจำเป็น

โครงการเผชิญความตายอย่างสงบ เครือข่ายพุทธิกา จึงพัฒนาเครื่องมือการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ ตลอดจนพัฒนากลไกทางสังคมและวัฒนธรรม ให้เอื้อต่อการเผชิญความตายอย่างสงบ ในขณะเดียวกันก็เกื้อกูลชีวิตและสังคมที่ดีงาม

นอกจากโครงการเผชิญความตายอย่างสงบแล้ว เครือข่ายพุทธิกา
ยังดำเนินโครงการฉลาดทำบุญ โครงการสุขแท้ด้วยปัญญา โครงการป่วน
ตลอดจนเผยแพร่หนังสือและสื่อธรรมะร่วมสมัย เพื่อฟื้นฟูพุทธธรรมให้
เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตและ มีความหมายต่อสังคม ศึกษารายละเอียดเพิ่ม
เติมได้ที่ www.budnet.org

